

ՍԻՈՆ
ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐԱՅԱՆԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹՅԱՆ

ՆՈՐ
ԵՐԶԱՆ

1955

ԽԶ.
ՏԱՐԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، أدبية، ثقافية، للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

— Ս. Զարուբեան Տանարի Ետնդուրեան հարցը (Ա)

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

— Յիսուսի ուսուցումը Գալիլիոյ մէջ ԶԱԻԷՆ ՎԱՐԻԱՊԵՏ Զ.

ՔԱՆԱՍՏԵՂՆԱԿԱՆ

— Ինքնեղբայրուն (Ա)	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
— * *	ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԻՐԱԶ
— Մարգը վեր աստեղեկ	ԶԱԻԷՆ ԵԿԷՆԵԱՆ
— Գարնանային	ԶԱԻԷՆ Վ. Զ.

ԳՐԱԿԱՆ

— Իերեկոս Պերպերեան (3) Յ. ՅՇԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

— Պապ Աբեակունի (6) ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

— (ԽԵԼ) Յովնաննէս Թլուրանցի (3) Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

— Առաջնորդելու արուեստը (1) Ա. Մ.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

— Սան Ֆրանսիսկոյէն դէպի Սիսնի (1) ԱՍՈՂԻԿ Ծ. ՎՐԻ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

— Եկեղեցականք - Բեմականք.
 — Պաշտօնականք.
 — Սրբոց վարդանանց տօնակատարութիւնը Երուսաղէմի մէջ

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան բաժնեգինն է՝
 բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիրին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION
 Armenian Patriarchate,
 P. O. B. 4001
 Old City - Jerusalem
 Via Amman (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԹ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1955

≡ ՓԵՏՐՈՒԱՐ ≡

ԹԻԻ 2

ԽՐԲԱԳՐԱԿԱՆ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Ա.

Պաղեստինի ազէտին հետեանքով տնտեսապէս տագնապահար երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը ինքզինք կը զտնէ ծանր և մտահոգիչ նոր պարագայի մը առջև:

Կառավարութիւնը նորէն ճարտարապետական քննութեան ենթարկելով Ս. Յարութեան Տաճարը, հարկաւոր դտաւ բաւական մեծածախս նորոգութիւն մը, զոր պարտին հաւասարաբաժին վճարել երեք իրաւակից Պատրիարքարանները, որոնցմէ մին ենք մենք:

Համաձայնութեամբ երեք Պատրիարքարաններու և Կառավարութեան, ամիսներէ ի վեր կազմուած է արդէն մասնագիտական մարմին մը, ուսումնասիրելու համար Ս. Յարութեան Տաճարի վտանգուած մասերը: Յիշեալ մարմինը, կազմուած երեք Պատրիարքարաններու ճարտարապետներէն և անոնց աջակիցներէն, տեղեկագրով մը ներկայացուցած է իր քննութիւններու արդիւնքը և վերանորոգման վերաբերեալ իր մասնագիտական տեսութիւնները, հիմնուելով զլիաւորարար Ս. Յարութեան Տաճարի մասին ցարդ գոյութիւն ունեցող տեղեկագիրներու վրայ, որոնց մէջ առանձինն նշանակութիւն ունի մանաւանդ՝ Պրիման և Ֆօքս բնկերութեան յուշտղիբը, Բրիտանական խնամատար Կառավարութեան հրամանաւ 1947ին պատրաստուած:

Տակաւին կանուխ է խօսելու նորոգութեանց կերպի, տարրութեան և մանաւանդ ծախքի մասին, որ այժմէն կը նախատեսուի շուրջ 750.000 սթերլին, որուն մէկ երրորդը մենք պիտի ստիպուինք վճարել: Ինչպէս յիշեցինք, ծանր է կացութիւնը, պարտինք ընել ամէն ինչ որ հարկաւոր է՝ մեր նախնիք-

ներէն մեզի ժառանգութիւն ինկած Սրբավայրերու մեր իրաւունքին պահպանութեանը համար. հակառակին վրայ չենք կրնար մտածել նոյնիսկ:

Երուսաղէմի Պատրիարքական Աթոռը թէ քրիստոնէական և թէ ազգային տեսակէտով շատ վաղնջական օրերէն սկսեալ՝ առարկայ եղած է միշտ Հայ ժողովուրդի սիրոյն և պաշտամունքին, որուն բուն կոչումն է եղած սակայն, Ս. Երկրի մէջ ի վաղուց անտի, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ և ազգին պատկանած Սրբավայրերու պահպանութեան գործը:

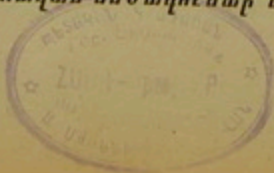
Իսկ իբրեւ ուխտավայր քրիստոնեայ հայ սերունդներու, որոնք դարերով իրենց խօնակին, արցունքին և լուծային հետ բերած են նաև իրենց հոգիներուն վիշտն ու քաղցրութիւնը, կրկնապէս հարստացնելու և նուիրականացնելու համար այս հոգևոր ու ազգային Ուխտը, Երուսաղէմի Աթոռը կը զբաւէ տեղ մը, որուն կրօնական տարածքը հոգիներու վրայ, վեր կը մնայ Հափերէ ու բաղդատութիւններէ, նոյնիսկ այս օրերուն:

Առաջին անգամ չէ որ Երուսաղէմի Աթոռը՝ Հայ Եկեղեցւոյ և ազգին այս ժառանգութիւնը, կը գտնէ ինքզինքը դժուարութիւններու առջև, սակայն ամէն անգամուն ալ հայ ժողովուրդը թոյլ չէ տուած որ անշքանայ դարաւոր զոհողութեանց զինը եղող այս հարստութիւնը, որ վտանգուն իր քրտինքովն ու արիւնովը գնուած իրաւունքները, միջազգային այս ոստանին մէջ, որպէսզի չմթափնի ցեղին խղճմտանքը:

Իիւրին չէ եղած անշուշտ ազնիւ ճիգերու և զոհողութիւններու այս գործը դարերու ընթացքին: Անոնք որ հետամուտ եղած են այս Հաստատութեան կեանքին և այն դժուարութիւններուն՝ որոնց մէջէն անխորտակ անցած է ան, նման իր ժողովուրդին պարտադրուած կեանքին ու ճակատագրին, կըրնան վկայել թէ հրաշքի մը պէտքը միշտ անհրաժեշտ եղած է, դիմաւորելու ալէտենքն ու դժուարութիւնները դարերու, այս Հաստատութեան ներս: Այդ հրաշքը նախ մեր ժողովուրդին սէրն է իր հոգևոր և ազգային հաստատութիւններու նկատմամբ, ապա Աստուծոյ հրաշագործ զօրութիւնը, որ չէ լքած զմեզ բնաւ մեր ազգային տաղանայներու և ժամանակի շար բերումներու ընդմէջէն:

Փառք երախտաւոր մեր նախնեաց, որ ըրած են իրենց կարելին, Ս. Երկրին մէջ մեզի կտակելու համար նուիրական այն ժառանգութիւնը, որ հակառակ ժամանակի ընթացքին ենթարկուած բազում կրճատումներու և նուազմանց, տակաւին կրնայ մեզի երախտագիտութիւն հարկադրել անոնց սուրբ յիշատակին: Մեր պարտքն է ընել մեր զերպոյնը՝ պահելու համար ազգին այս գանձը: Ասիկա կրօնական պարտք մը ըլլալէ յետոյ, մեր ազգային պատիւն ու պարծանքն է նոյն ատեն:

Հայ Երուսաղէմի պահպանութիւնը Տիեզերական Երուսաղէմին մէջ՝ ինչպէս անցեալում այնպէս ալ այժմ և միշտ, միայն եկեղեցական ու ազգային պարտականութիւն մը չէ, այլ նաև փառք մը և պատիւ մը, միջկրօնական և միջազգային այս նուիրական ոստանին մէջ: Քաղցր զգացումը ունինք մտածելու թէ մեր այս դժուարին կացութեան մէջ պիտի գտնուին պատուական հայեր, որոնք պիտի չուզեն որ ազգին դիրքը նուազի այս նուիրական երկրին մէջ, և պիտի զգան, հետևաբար, բերելու իրենց առիւծի բաժինը համազգային այս գործին: Վստահ ենք նոյնպէս թէ անհատական մեծագումար նուիրատուութիւն-

ներէ վերջ, մեր Սփիւռքի բովանդակ հաւատացեալ հայութիւնն ալ պիտի զիտնայ բերելու իր սրտեռանդն մասնակցութիւնը այս գործին, մեր իրաւունքն ու պատիւը անգամ մը ևս վեր բռնելու համար յաւիտենական այս քաղաքին մէջ:

Հետեալաբար պէտք ունինք արիանայութիւն և պատրաստութիւն գործի, ի գործ զոհողութեան, ի գործ անխոնջ աշխատանքի: Եթէ հարկ ըլլայ վերադարձնել նշխարակիրի դարը, պարտինք մտածել թէ ան պիտի չկարենայ վերադառնալ միայնակ, հաւաքականութեանց դարն է ուր կ'ապրինք, և նշխարակիր պատրիարքէ մը աւելի՝ նշխարակիր Միաբանութեան զաւաժարն ու փաստն է որ կրնան արժէք ներկայացնել: Աւելին՝ շնխարակիր ազգին ու հաւաքականութեան զիտակցութիւնն ու ճիշդն է որ կրնան արդիւնաւորուիլ, թոյլ չտալու համար որ Լուսաւորչի և Տրդատայ, Վկայասէրի և Պահլաւունեաց, Բաղրատունեաց և Ռուբինեանց շինութիւններով, աւանդութիւններով և յիշատակներով սկզբնաւորուած և պայծառացած, և Պարոնտէրներու, նշխարակիրներու և իրենց արժանաւոր յաջորդներու բարի ջանքերովն արդիւնաւորուած այս հրաշալի Տունը ազգին, դադրի իր դարաւոր դերէն:

Երբ կը կարգանք մեր տոհմային յիշատակարանները, որոնք յաճախ խտացուած արտայայտութիւններ են երախտագէտ սերունդներու, կը տեսնենք թէ մեր ժողովուրդին համար եկեղեցաշինութենէն աւելի առաքինի և սրբազան գործն է եղած: «Երանի եկեղեցի շինողաց, երախտաւորաց, պողատուից, սպասաւորաց և այնոցիկ՝ որք ընդհովանեալ սրբոյ տաճարիս են հանգուցեալ»: Ասիկա ձայնն է մեր պատմութեան և քրիստոնեայ սերունդներու, ազօթքի մը նուիրականութեամբ տեղ գտած մեր ազօթամատենէն ներս: Եւ ասիկա անոր համար, վստահի Աւետարանը մագաղաթ և հայ գիր ըլլալէ առաջ, հայ սիրտ է մեր կուրծքերուն տակ, մեր տաճարները մարմարեայ շէնք ըլլալէ առաջ, մեր նահատակներու մարմինները ամփոփող քարէ յուշարձաններ և մեր հոգիի տուն տաղաւարներ են, զմեզ մեր անցեալին կապող և լուսաւոր ապագաներու առաջնորդող: Ահա թէ ինչո՞ւ համար պարտինք ազգովին մտածել Սուրբ Յարութեան Տաճարի նորոգութեան և մեր ազգային ու եկեղեցական իրաւունքներու պահպանման պարագային, Տիեզերական երուսաղէմի մէջ:

Այս ընդհանուր և թուրքիկ ակնարկէն յետոյ, մեր յաջորդ Խմբագրականներով պիտի ջանանք տալ Ս. Յարութեան Տաճարի պատմական և այն իրադարձութիւնները, որոնք իր և իրմով պայմանաւոր քրիստոնեայ ժողովուրդներու և մանաւանդ իրաւակից ազգերու ճիշդն ու զոհողութիւնները կը պատմեն: Պիտի տանք նոյնպէս նորոգութեան կերպերը և առաջարկուելիք փոփոխութիւնները, ճարտարապետ մասնագէտներու կողմէն թելադրուած:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ՌԻՍՈՒՑՈՒՄԸ

ԳԱԼԻԼԵՈՅ ՄԷՋ

«Եւ մտանէն ի Կաթառնամ, եւ իսկ եւ իսկ ի Եաբթարուն մտնալ ի ժողովուրդն՝ ուսուցանէր զնոսա: Եւ զամանային ընդ վարդապետութեան նոսա, զի ուսուցանէր զնոսա իրեւ ի խաւանութեամբ, եւ ոչ՝ որպէս զպիլիմն»: (ՄԱՐԿ. Ա. 21 - 23)

Եթէ Յիսուս անապատին մէջ, քառասուն օրերու ընթացքին, փորձութեան ատեն հրաշքներ չգործեց և լսկ մարդկօրէն այլ բացառիկ նկարագրի մը ոյժով յաղթեց փորձութեան և Չարին, ուրիշ շատ մը պարագաներու հրաշագործութիւններ կատարեց որոնք արդիւնք էին ոչ թէ գերմարդկային ոյժի մը ցուցադրումին, այլ անհուն սիրոյ արտայայտութեան: Վանդի կը զթար Յիսուս ժողովուրդին: Անոնք կ'ապրէին մեղքի կեանք մը և կը տուայտէին տղիւտութեան մէջ: Կարգ մը ընդհանրացած հիւանդութիւններ արդիւնք էին զանազան մեղքերու: Ընականաբար Յիսուս չէր կրնար բժշկել բոլոր ախտաժէտները, այլ պիտի հաստատէր անոնց մէջ ճշմարիտ կրօնքը, պիտի քարոզէր իր Աւետարանը ճանչցնելով ներող, ողորմած և զթաժ Հայրը:

Յովհաննէս Մկրտիչ, նախակարագետը եղած էր Մեսիայի գալուտեան, պիտի դարձրէր որուն կօշիկին կապերը քակելու արժանի չէր ինք: Հերովդէս բանտարկած էր Յովհաննէս Մկրտիչը և Յիսուս իր աշակերտներով անցած էր Կափառնաուում որ նոյն չորրորդապետութեան սահմաններուն մէջ կը գտնուէր: Յովհաննէս լսած էր Անոր գալուտսը և բանալին մէջէն իր աշակերտներուն միջոցաւ կը հարցնէր թէ «Դ՞ու ես որ գալուցն ես, եթէ այլու մէկն կալցուք»: Յիսուս կը պատասխանէր անոր աշակերտներուն և կ'ըսէր զացէք պատմեցէք ինչ որ կը տեսնէք, կոյրերը կը տեսնեն, կազերը կը քալեն, խուլները կը լսեն, և մեռելները յարութիւն կ'առնեն, աղքատներուն Աւետարանը կը քարոզուի: Յովհաննէսի կը մնար

յիշել Յսայի մարգարէին յայտնութիւնը որ կը գուշակէր Մեսիայի գալուտսը. — «Յայնժամ աչք կուրաց բացցեն և ականջ խլից լուիցեն, յայնժամ վաղեցէ կողն իրբի գեղջերու և պարզ լիցի լեզու ծանրախօսաց (Ես. ԼԵ. 5-6):»

Առաջին քանի մը հրաշքներէն ետք, Յիսուս կ'ըսէ իր աշակերտներուն «Եկա՛յք երթիցուք և յայլ մօտաւոր զիւզաքաղաքան զի և անդ քարոզեցից, զի յայտ իսկ եկեալ եմ»: Երբոր կը բժշկէր, կը պատուիրէր ոչ ոքի ըսել. «ուցէ անոր համար որ տակաւին ժամանակը չէր եկած և կամ անմաքուր չըթնէր չըլլային Աստուծոյ փառքը և փրկութեան աւետարտ արածողները»:

Յիսուս անհուն զութով և սիրով լեցուած էր հանգէպ Գալիլիոյ ժողովուրդին որոնք առանց հովիւի հօտի մը կը նմանէին: Մարգարէներու գուշակութեան համաձայն եկած էր Մեսիան հաստատելու իր թագաւորութիւնը հողիներուն մէջ, բաւ էր որ հաւատային իրեն, թէ Աստուած իրենց հայրն էր, կը սիրէր զիրենք և թէ ինք եկած էր Հօրը անունով, Եկած էր ի վերջոյ ուրախութեան աւետարտ տալու աղփասներուն, եկած էր փրկելու Իսրայէլը:

Ղուկաս աւետարանիչ կը պատմէ թէ ինչպէս Յիսուս վերադառնալով Գալիլիա կ'ուսուցանէր ժողովրդեան և երբ Շաբաթ օր մը տուին իրեն Գիրքը կարդալու, բացաւ Յսայի մարգարէէն հոն ուր գրուած էր — «Հօգի Տեառն ի վերայ իմ, վասն որոյ և օծ իսկ զիս, աւետարանել աղքատաց առաքեաց զիս, բժշկել զքեկեալս սրտիւ, քարոզել զերեաց զթողութիւն և կուրաց տեսանել, արձակել զվիրաւորս ի թողութիւն, քարոզել զտարեկան Տեառն ընդունելի»:

Ժողովուրդը մտիկ կ'ընէր. անոնք արտասովոր և մանաւանդ հեղինակաւոր վարդապետ մը գրեւէին զԱյն. կ'ապրէին չար ոգիներու և դեերու սարսափին ներքին: Բայց ով որ հաւատար իրեն, կը դադրէր չար ոգիներէ վախնալ, վասնզի Յիսուս իշխանութեամբ կը սաստէր զանոնք: Հարիւրապետի ծառային բժշկութիւնէն վերջ երբ Յիսուս ներեց անոր մեղքերը, Փարիսեցիները կը մրմռային «Ո՞վ կրնայ մեղքերուն թողութիւն տալ, բայց միայն Աստուած»: Անոնք պէտք է տեսնէին և զիտ-

նային թէ Մարգոյ Որդին կարողութիւն ունէր մեղքերուն թողութիւն տալու:

Այսպիսի ուսուցում մը հիմնուած Աստուծոյ հայրութեան գաղափարին վրայ, սիրոյ, գութի և ոգորմութեան վրայ, ամբոյսը կը հաւաքէր Յիսուսի շուրջը երբ մանաւանդ Ան կը պատգամէր սեկայք առ իս ամենայն վատտակեալք և բեռնաւորք և ես հանգուցից զձեզ զի լուծ իմ քաղցր է և բեռն իմ փոքրոգիւ: Արդարեւ քաղցր լուծ մը պիտի ունենային մարդիկ այնուհետեւ որուններքն մեղքերու ծանրութիւնը պիտի չձնչէր հոգիներուն և խիղճերուն վրայ: Բայց Տէրը հաւատք կը պահանջէր և ուր որ չէր գրանցուէր կը սերմանէր իր խօսքին բարութիւնը, ճշմարտութիւնը, մինչև որ «զարմանայր անհաւատութեան նոցա»:

Տիրոջ համար մարդկային հոգին անասնման արժէք մը ունէր. այս պարագան յատակ է վասնզի Յիսուս հանրութենէն իրենց մեղքերուն համար ատուած մաքսաւորներուն, պոռնիկներուն ու բորտաներուն չէր զլանար իր ոգորմութիւնը: Եկած էր հիւանդներուն համար, որովհետեւ ողջերուն բժշկելի կարիք չկայ: Իննիսուն ինը ոչխարները կրնար բաց զաշտին մէջ ձգել, փնտռելու համար մօլորեալ ոչխարը:

Յիսուս կ'արհամարհէր հարուստները, ազանները. դրամը կը նկատէր կուռք մը որուն հանդէպ խորունկ հետաքրքրութիւն մը կրնար Աստուծոյ հանդէպ ճշմարտութիւնը պահանջնել և խափանել Աստուծոյ համար երկրպագութիւնը, վասնզի ուր որ մարդու մը գանձը գանուի հոն պիտի ըլլայ անհրաժեշտարար նաեւ ամբողջ ուշադրութիւնը — հոգին:

Բնականաբար հարուստներն ու դիրքի տէր մարդերը կը վախճային այս նոր ուսուցանողէն որուն շուրջ ամբոյսը հետզհետէ կ'աւելնար:

Կրօնքը հրեաներու մօքին մէջ աւանդութեան պահպանումն էր և այդ լուսագոյն կ'ընէին Փարիսեցիները որոնք ժողովուրդին մեծամասնութիւնը կը կազմէին, մինչ միւս կողմէ Սադուկեցիները բուն կերպով տառին կը կապուէին: Ասոնց համար էր որ Տէրը ըսաւ «Յաթոն Մովսիսի նստան դպիրքն և Փարիսեցիք»: Ապա Յիսուս վա՛յ կը կարգայ Փարիսեցիներուն, որոնք ծանր բեռներ կը գնեն ժողովուրդի

ուսերուն և իրենք մատով իսկ չեն շարժեր զանոնք:

Հեղինակութեամբ կը խօսի Յիսուս, կը բացատրէ, կը մեկնէ ու այս հեղինակութիւնը կը յառաջագայի իր լուսաւոր Անձնաւորութենէն: Հին կտակարանի մէջ մարդարէներ իրենց գրքին առջև կը յայտարարեն. — «Եղև բան Տեառն առ իս», կամ «Հոգի Տեառն խօսեցաւ յիս» և այլն. իսկ Յիսուս կ'ըսէ. — «Ի հնումն ասացաւ, ... բայց ես ասեմ ձեզ» (Մատթ. Ե. 27):

Յիսուս Ծարաթ օրն ալ հրաշքներ կը գործէր. Փարիսեցիներ՝ օրէնքը պահողներ, ամբաստանեցին Վարդապետը ատոր համար և թէ ինչո՞ւ աշակերտները անլուայ ձեռուներով սեղան կը նստէին. Յիսուս պատասխանեց անոնց թէ «Տէր է Որդի մարգոյ և շարաթու»: Փարիսեցիները կը նմանէին ամաններու որոնց արտաքինը միայն սրբուած է մինչ ներսը կը մնայ անլուայ:

Անիկա կարողութիւն և իշխանութիւն ունէր նաեւ Օրէնքը սրբագրելու, որովհետեւ իր վարդապետութիւնը «նոր գինի» մըն էր, ուստի չէր կարելի աւանդութեան հին տիկին մէջ դրուել: Բնականաբար հակառակութիւն մը պիտի ծագէր Յիսուսի և Օրէնքի վարդապետներուն միջև, որովհետեւ հրեաներ Աստուծոյ անունը չէին արտասաներ, գոհանալով լոկ երկինք բացատրութեամբ, մինչ Յիսուս Հայր կը կոչէր զԱյն:

Դարձեալ վա՛յ կը կարգար Յիսուս Փարիսեցիներուն վասնզի «հայհոյիչ» կը դաւանէին զԻնքը ու կ'ըսէր «Երանի իցէ որ ոչ գայթակղիցի յիս». անոնք երկնքի արքայութիւնը կը փակէին մարդոց առջև, ոչ երկինք կրնային մտնել ոչ ալ թոյլ կուտային այլոց արժանի ըլլալ հոն մտնելու:

* *

Երբ Յիսուս զթալով մեղաւորներուն կը հրաշագործէր, ժողովուրդը երկիւզով կը հետեւէր Անոր աստուածային հմայքին, առիթով մը խոստացաւ բոլոր անոնց որոնք պիտի հաւատային Իրեն թէ պիտի կարենային իրենք ևս հրաշքներ գործել և յայտարարեց. — «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, թէ որ հաւատայն յիս, զգործսն՝ զոր ես գործեմ՝ և նա գործեսցէ, և մեծամեծս ևս քան զնոյնս գործեսցէ. զի ես առ Հայր

երթամ. և դոր ինչ խնդրեցէք յանուն իմ արարից զայն, զի փառաւորեցի շայր յՈրդի» (Յովհ. ԺԴ. 12-13): Հետագային առաքեալներն ալ և հաւատքով լեցուն եկեղեցւոյ Ս. Հայրապետներ հրաշքներ զործեցին Աստուծոյ փառքին համար, չէ՞ որ մանանխի հատիկին չափ հաւատք ունեցողը պիտի կրնար լեռը շարժել:

Երկնքի արքայութիւնը թանկագին ազամանդի մը կը նմանցնէր Յիսուս. զայն ունենալու համար անհրաժեշտ է ամէն բան ծախել և տէր ըլլալ պատուական քարին: Հրեաները չէին կրնար թափանձել բառերէն անդին՝ խորհուրդին, չէին կրնար բաժնուիլ իրենց ինչքերէն: Ոչ ոք կրնայ ծառայել թէ մամոնային և թէ Աստուծոյ: Ոչ միայն հրեաներ ալ բազմահազար մարդիկ այսօր իսկ չեն ուզեր ըմբռնել, կամովին կուրցնելով իրենց հասկացողութիւնը: Որովհետեւ նիւթը ընդհանրապէս, թանձրացեալ իր իմաստով երջանկութեան պատրանքը կուտայ մարդոց այս աշխարհին մէջ: Բայց ասկէ վեր ևս զերազանց սկզբունքներ, վսեմ ճշմարտութիւններ և կրօնական խորունկ ապրումով իրազօրծելի կեանք մը կայ որոնցմով մարդը կրնայ գերազանցել իր բնութիւնը: Ամէն օր մարդը այս ամենի պայքարն է որ կը մղէ: Պայքար ընդմէջ հոգեկանին և նիւթականին: Պատմութիւնը մէկ խոշոր արձանագրութիւնն է այս ողբերգական պայքարին: Զոհել զիտնալն է որ կ'առաջնորդէ մեզ մեծութիւններու, այդպիսով կ'անդրանցնինք սոսկական մահկանացուներու սահմանագծէն՝ նայելու համար յաւերժին: Ով որ կ'ուզէ իր անձը ապրեցնել, պէտք է մոռնայ, պէտք է ուրանայ զայնա:

Ուէ մէկը որ կը կարդայ Աւետարանները վերահասու պիտի ըլլայ Յիսուսի այս պահանջին բացարձակութեան: Յիսուս չէր արհամարհեր նիւթը, չէր անտեսեր անոր տեղն ու գերը կեանքին մէջ: Սինիք պէտք է ըլլայ մարդ՝ մերժելու համար նիւթին և զրամին գերը ընկերութեան մէջ: Յիսուս կ'արժեւորէր ազնուութեամբ արուած ազաւաթ մը պաղ ջուրը...: Յաւիտենական թաղաւորութիւնը սակայն չի կրնար հաստատուիլ նիւթական զօրութեան վրայ. վստիկ աշխարհի հաստատում մը պիտի նշանակէր աւաղի վրայ կառուցանել. մինչ

Աստուծոյ թաղաւորութիւնը յաւիտենական է և անանց, խարսխուած ըլլալով սիրոյ վրայ: «Սիրեսցես զՏէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քումէ և յամենայն անձնէ քումէ և յամենայն զօրութենէ քումէ»: այս է առաջինը պատուիրաններէն:

Աւելի և աւելի կը շեշտուէր Յիսուսի և Փարիսեցիներու միջև բացուածքը և Յիսուս արտում բայց խանդով ու քնքշութեամբ լեցուն հայեացքով կը նայէր իր աշակերտներուն, որովհետեւ զիտէր թէ անոնք պիտի շարունակէին իր Աւետարանի քարոզութիւնը, անոնք պիտի ըլլային տաբաժիչները իր վարդապետութեան, յաւիտենական Բանին: Յիսուս կ'արժեւորէր իւրաքանչիւր հոգի առանց խտրութեան, զասակարգի և զիրքի:

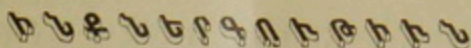
Սիրով, բարութեամբ, քնքշութեամբ չի՞ նայիր Անիկա իր բոլոր աշակերտներուն, աշխարհի բոլոր մեղաւորներուն, վստիկ եղբայր զմահ մեղաւորին, ալ զդառնալի նորա ի չար ճանապարհէն և զկեալնա: Անհրաժեշտ է որ ամէն ոք յաւերժական աշակերտութեամբ մը աշակերտի Տիրոջ հարց տայ. — «Տէ՛ր, առ ո՞վ երթիցուք, զի զբանս կենաց յաւիտենականաց ունիք»:

ԶՍԻԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Զ.

Վարդանանց պահեազմը ռազմական տեսակետով չէ որ պէտք է գնահատուի. անոր նշանակութիւնը կը կայանայ Ազգին մեծամասնութեան՝ գաղափարի մը սիրոյն զոհուելու համար ցոյց տուած պատրաստակամութեան մէջ: Այդ գաղափարը իր բարոյական գոյութեան հարցն է: Իբեւ պզտիկ մոլորվուրդի մը կողմէ մեծ պետութեան մը դէմ մղուած կռիւ, անիկա գրեթէ անզուգական է պատմութեան մէջ:

Բիւրս ոյժին դէմ իրաւունքին մարտնչումն է ան, այս պատհառաւ, պահեազմէ աւելի՝ դիւցազներգութիւն մըն է անիկա: Վարդանանց կռիւը Աւետարանով լուսաւորուած ազգի մը խղիմսանքին հանդիսաւորագոյն պայքրումն է:

ԹՈՐԳՈՍ ԱՐՔԵՊՍ.

Ա.

Գարձեր եմ ես միջոցին մէջ դարեր, դարեր, դարեր անվերջ
 Հասեր մինչեւ Միզամածի մ'
 մաս եմ կազմեր Ասդի մ'անելէջ:

Օր մ'ալ, միլեառ սարիներ ետ, զատուեր եմ ես անկէ յաւէս,
 Ինչպէս հրեւսակ մը ապըսամբ փախեր եմ վար Մայր երկրին հետ:

Ու չեմ գիտեր որքան ասեմ հալած նիւթի այդ բառսին
 Մէջ եմ կեցեր, յամառօրէն սակայն ձրգներ եմ ես լոյսին:

Տառապեր եմ անհունօրէն, բայց վերջապէս հասեր անոր,
 Ու քալեր եմ դարերն ի վեր յաւերժական իբր Ուխտաւոր:

Խոցուեր եմ ես անծայր համբուս՝ յօռնուեր եմ հազար անգամ,
 Մինչեւ հասեր եմ ես ՄԱՐԴՈՒՆ, մինչեւ առեր Սիրոյ Պատգամ:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

 * * *
 Կանգնած սրտում է կանաչ եղեւնին,
 Այնինչ լոյսերը ցնծում են վրան.
 Անտառ է ուզում տնայնացի եղեւնին,
 Ոսկէ լոյսերը չեն յուզում նրան:
 Շուրջը թնկում է ուրախ նոր սարին,
 Մարդիկ խմում են եւ անհոգ պարում,
 Այնինչ լալիս է միմալ եղեւնին,
 Իր մայր անտառն է նա մտաբերում...
 ՅՈՎ. Հ. ՇԻՐՈՂ

ՄԱՐԴԸ ՎԵՐ ԱՍՏՂԵՐԷՆ

Սեմին առջեւ այս օրուան,
Դուն կը կայնիս ժպտողեմ
Լեռան վրայ տեսիլիդ
Որպէս իշխան յաղթական
Տիեզերքին եւ անձիդ...

Ձեռք մը անյայտ կը բանայ
Խորհուրդը Սուրբ այս օրուան
Արեւին դեմ լոյսերու
Որոնք տակաւ կը հրալին
Բընուրեան բիւր իրերուն
Մեղմ համբոյրի մը հանգոյն...
Ու հրնուանքով կը յորդի
Սիրքն ամեն հիւլէի...

Ձրկան դաւեւ արիւնոս...,
Այլ՝ ծաղիկներ անհամար
Շրթներն իրենց կը բանան
Դարնան սիրոյ զրգուանքին...
Եւ արցունքի փոխարէն,
Դաւեւերուն մէջ անսահման
Յօղերն կարծես աչիւր են
Որոնք ժպտուն կը նային
Նրկինքներու կապոյտին...
Քաղաքներու կամարին,
Շատոնց լրճած է յաւեւ
Ռումբերու ձայնն անհարկու...
Խաղաղութեան մեղեդին
Կը ծաւալի հեշտագին
Հորիզոնէ հորիզոն...

Ու կը շրջիս դուն ազատ
Նրկիւր երկիր, գիւղէ՝ գիւղ
Ու ծովերէն ալ անդին...
Ձի սահմաններ ալ չըկան
Քաղերըդ քու խափանող...
Օտարութեան կարօտին
Սիրքդ է փակ յաւիտեան,

Ամեն քայլիդ զի կ'զգաս
Հայրենիքի շունչը զոր
Ազատօրէն կը շնչես...
Եւ աչիւրուն մէջ բոլոր
Ժրպիտ մը կայ ջերմագին
Հիւրընկալող հոգեւին...

Պարտեզներու դուռն է բաց
Քու ձեռքերուդ հրապուհին.
Խոժոռ դեմով պահակներ
Պատերն ի վեր, դրան մօտ
Ձեն քսպասեւ օրն ի բուն.
Ծառներն հիմա կը բաշխեն
Անցորդներու անխրտի
Պտուղն իրենց մեղրածոր...
Ու կը հերկես... կը ցանես
Ակօսներու մէջ անծայր
Ասպերու պէս անհամար *
Սերմեր առողջ, սերմեր նոր
Ի սեր վաղուան մարդկութեան...
Ու գետակներ, առուակներ —
Երակներու պէս անքիւ
Կը միացնեն իրարու
Սիրքն անհուն աւագին,
Կենդանարար ծովերուն...
Ու հիւղակները անշուք
Ու դպեակները փարքամ
Կարօտի նոյն ջերմութեամբ
Քաղերուդ դեմ կը բանան
Դուռներն իրենց սիրտերուն...
Ձի դուն կուտաս ամենուն
Ինչ որ ունիս քանկագին
Ինչ որ գիտես, կը սորվիս,
Ձի փրցած ես առ յաւեւ
Շրջանակիդ շղթան մեծ...
Ու դուն որքան սլանաս —
Բարձրութենէ բարձրութիւն,
Կը մօտենաս բընութեան

*Ծանօթ. — Հասցեւած՝ նոյն անունով մօտ օրէն հրատարակելի գրք մը:

Մթերմորեն աւելի,
Որ դուն ըլլաս, մընա միւս
Կամուրջը նուրբ՝ կենդանի —
Անհունօրեն երկարող
Բընութեան՝ Աստուծոյ,
Ու մարդեան՝ մարդկութեան:

Մահը գէտ մ'է աղէկոծ
Որ կը բաժնէ իրարմէ —
Իր ջուրերով միւս պզտոր
Երկու ափերն յաւերժին,
Ու հոգիիդ լասին վրայ
Անցած ես 'իսկ առ յաւիտ
Անհունութեան ափերուն: —

Ու սիրոյ ջերմ լոյսին տակ
Բիւր բաժակներ քաղցրահամ
Սեղանին շուրջ հաշտութեան
Եղբայրական ոգիով
Կը բարձրանան. — կը լեցուին ...
Զի ալ չըկայ տէր՝ ծառայ,
Զրկան ազգեր փոքր կամ մեծ,
Այլ կայ մէկ ազգ՝ մարդը Սուրբ,
Կանգնած հիմա կեանքին դէմ:

Շուրհերուն մէջ անցեալի
Կը տեսնես դէմքն անձերու,
Յի մը որոնք վառեցին
Դիտակցութեան մօտն անմար
Խորանին վրայ հոգիիդ ...
Ու համբուն վրայ սրբազան
Եղան աստուծոյ լուսավառ
Անհունին մէջ երկինքին ...
Ու կը քալես 'իսկ հիմա
Դեպի ազգիւրը կեանքի
Բայց միւս կ'առնես 'իսկ քեզ
Քու մղումներդ ամեն,

Ուսուցումներդ բոլոր ...
Զի կեդրոնն ես լոյսերու
Որոնք կարծես մէկ առ մէկ
Կը բանան նոր համբաներ,
Ու 'իսկ կ'անցնիս քաղ առ քաղ
Առանձնութեան կամուրջէն,
Անփոքի միութեան ...

Ու լեռներու կասարին,
'Դաշտերու մէջ մենաւոր,
Քաղաքներու սրտին լոյս
Զանգակներու երգն անուշ
Կը միտնայ մեղմօրէն
Սուրբ վայրերու խոկումին
Ու կը կազմէ ներդաշնակ
Համերգը նոր՝ չի լքուած ...
Հասանումի այդ պահուն,
Իմաստութիւնն հիմաւորց
Թումբերն իր կը փոքր
Ու կը հոսի անսահման
Ջուրերուն մէջ յաւերժին:
'Իսկ ո՞վ մարդն ապագայ
'Իսկ մը ինչպէս զօրաւոր
Եկար հեռու ափերէ
Ու վազիիդ մէջ դարերու,
Եղար կեանքի համապարհ,
Ճշմարտութեան ու սիրոյ:

* * *

Ուրբ օրեր պէտք եղան,
Որ 'իսկ այսպէս իջնէիր
Դիտելներէն անհունին
Ու դարերու քնդմէջէն
Ըլլայիր լոյս՝ համապարհ,
Նիւր խաւարէն դեպի վեր,
'Իսկ յաւերժ հասնէիր —
Ըլլայիր ան որ էիր:

ԶԱԻԷՆ ԵԿԷՆԵԱՆ

Գ Ա Ր Ն Ա Ն Ա Յ Ե Ն

Նայեցէ՛ք աչքեր, զարուն է եկեր.
Աւխարհը ամբողջ ծաղկով է նաւխեր.
Նայեցէ՛ք աչքեր, սիրոյ նահիւններ
Լազուարք երկնքին, իղձէ՛ր կը յածին.
Նայեցէ՛ք աչքեր, սիրոյ ակունքներ
Մարմանդին, այգին, յոյսէ՛ր կը ծնին:

×

Լսեցէ՛ք ունկեր, ծառեր, պուրակներ
Համերգ են սարքեր, կ'երգեն ցնծերգներ.
Լսեցէ՛ք ունկեր, զանձասան խորհեր
Դաւեէն, բլուրէն, քաղցրիկ աւաչներ
Լսեցէ՛ք ունկեր, հծծիւններ, տաղեր,
Զի որ մը կուգայ երբ դուք չէ՛ք լսեր:

×

Շնչեցէ՛ք ռունգեր, լիաքոփ, առոյգ,
Զի ծիծաղն ու բոյր կ'ըլլան լեւալ գոյք.
Շնչեցէ՛ք ռունգեր, վասնզի հանոյք
Պիտի պատճառէ՛ք եւ շէղ խննոյք
Որդին որ պիտի ընէ ձեզ զահոյք
Շնչեցէ՛ք ռունգեր, գիտեմ ես ըստոյգ:

×

Աւխարհ կը ցնծայ, քոչունն իսկ հիմա
Սիրով կ'արբենայ. ծղրիթն անդադար
Կ'ըսէ՛ ալէլուին. մեղուն իմաստուն,
Զգլխած բոյրէն, կ'ուզէ՛ ծաղկէն քառ.
Մինչ արեւն անբաւ միջոցին վրայ
Ծով մ'է՛ հեռանքի, կեանքի ազդարար:

×

Լոյսէ՛ր ու բոյրեր, դիւրական ձայներ
Անմեղ շոյանքներ, անմոռաց յուշեր,
Քաղցր հաւակներ, լիացուցէ՛ք մեր
Զգայարաններ. իսկ վաղն անագան
Աւխարհ կը ցնծայ, զանգակ մ'ակամայ
Մեզմ կը քրքրուայ, մահն մը կ'ափսոսայ....:

ԶԱԻԷՆ Վ. Զ.

ԳՐԱԿԱՆ

ՌԵՔԷՆՍ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԱՐՉԱԿԱԳԻՐԸ

Ձեռք երթար առաջ՝ Պերպերեանի մէջ խօսքի աճարար մը ենթադրելու (ատիկա տեսեր եմ Պարթևեանին վրայ որ իր սքանչելի շնորհները verbes, խօսքէ, գոյնէ բաւ կը դաւանէր հոսկէ հոնկէ հաւաքուած միամիտներու զխօսել թափելով ու իր պերճանձին նոյքան փարթամ ձայնին հմայքներով փրկելու կացութիւնը, բան մը չըսելու արհեստը, խաչագողութիւնը վերածելով արուեստի, բայց կը ձգեմ կասկածի տակ իր նպատակին տարողութիւնը։ Ի վերջոյ հասկնալի է որ գրականութեան ուսուցիչ մը ըլլայ որոշ ընդունակութիւններով նաև ուսուցիչ քաղաքական դիւանագիտութեան (Պերպերեան, Մամուրեանին պէս հրատարակած է թարգմանչական զիրք մը, Հաւաք Քաղաքի Տնօրէնութեան անունով) ու խօսքի դարձեալ սանկ ու նանկ մարդոց, դրամի վրայ։ Բայց գեղարուեստը դրամ է։ Այս նկատողութիւնները անոր համար որ, խօսքը Պերպերեանի գրականութեան ոչ միայն յատակը կուտայ, այլ անոր խառնուածքն ալ է, temperamente, ինչպէս կ'ըսեն։ Պերպերեան արթնուն մըն է, առանց բեմի։ Ըսել կ'ուզեմ՝ խօսած է, ամէն բան քաղելով իր մէջէն։ Ձէ պաշտպանուած ամէն տեսնարան (իրաւ) խօսքի ճպօղ մը ըլլալէ արդիւնդ մեծ կիրքերէ, տաղնապներէ, որոնք չըջան մը կը յուզեն, կ'ընեն տակնուվրայ ու կը ստեղծեն զիրենք վարող աւելի կամ նուազ խմատուն, յիմար, ուսեալ կամ անուս բայց միշտ ազդեցիկ դէմքերը։ Ձեռք իջնար հիններ մինչև։ Մեր աչքերուն առջև տեսանք անհատատալի, գրեթէ հրաշքներու կալուածին պատկանող անհար իրականութիւններ։ Խօսքի գործարանէն բացառիկ ձեւով մը օժտուած մարդեր կայսրութիւններ ստեղծեցին, կործանած, կորած ժողովուրդները ընկելով ընդունակ հսկայական զոհարեմանց, արարքներու։ Անտեղի է այս իրողութեանց հոս յիշատակումը։ Բաղդատութիւն է մը ընել։

Ռեքէնս Պերպերեան վայելած է վարկը շատ մեծ հոնտորի մը։ Չունիմ առարկութիւն։ Բայց բախտն ուզած է որ այդ խօսքը հասնի մեզի։ Ու երբ կը կարդաք այդ խօսքը, այն ատեն չէք կրնար չտալ ճակատագրական հարցումը. — Ի՞նչ է ուժը, ինքի մէջ, սա խօսքերուն, որպէսզի աւնիկա, իր մէջ առնելով rendementին ալ բարիքը ունենար այդ հսկայ բարիքը։

Պերպերեանի ժողովրդական, հանդիսական, թաղմանական, տօնախմբական ատենարանութիւնները, իրենց ժամանակին մէջ լաւ յօրինուած, լաւ մատուցուած (ինչպէս կը վկայեն իր խօսքը լսողները) մանաւանդ խօսքի հանդէսներ են։ Բացի քաղաքականէն՝ քիչ խօսք կը վայելէ մեր վրայ ազդեցութեան մը բախտը։ Ու ըստ տեսութեան, Պերպերեանի ատենարանութիւններն ալ պատշաճակաւ խօսքերու իրենց դերէն անդին քիչ բան փառասիրած են։ Այն միակ կտորը ուր մեզի կը տրուի իրաւ մարդ մը զգալ, իր յօրինանին առիթով արտասանուած խօսքն է որ Դոգմա Լ Դոգմա-Բէն հատորին 176րդ էջին վրայ կը կրէ ձեռք Յէլէն-Լէ վերտառութիւնը, 1901 Հոկտեմբեր 25, իր զգրոցին հաստատման քսան և հինգամեակին ամթիւ սարքուած հանդիսութեանց ատեն։ Կը հասկցուի որ պահը ըլլայ իրաւ, խորունկ, յուզիչ։ Կը հասկցուի որ մարդու մը աշխատանքը վարձատրելու համար հոն հաւաքուած ազգին աւմեռն հանգամանաւոր անձնաւորութեանց, այդ մարդէն երախտաւորեալ հարիւրաւոր աշակերտներու — հիմա իրենց կարգին տալիքն առած ու ընկերութեան մէջ որոշ դիրքի, վարկի բարձրացած — առջև խոնարհ իր ծագումը յիշէ այդ ուսուցիչը, քառորդ դար առաջ, երբ զօրաւոր կիրքէ մը ընդառաջ նետուած, փորձեր էր ծանր արկածախնդրութիւնը իր հասկցածին պէս զօրմ մը սկսելու։ Ու այդ քառորդ դարը, կրնա՞ք մտապատկերել, թէ զուժարն է ամէն մարդու ամենէն գործօն ապրումներուն, ոսկեղարը անհատի մը ուժին։ Ձեռք զգար կարիք այդ քառորդ դարը տարածընել, յօրինելու համար՝ անոր փշրանքներով՝ օրերը այդ վարժապետին որ, իբր այս դժուար պիտի շահագրգռէր զիս, քանի որ իմ գործը պատմութիւնն է հայ գրականութեան։ Բայց գրական ալ սպասէ որոշ

ախորժակներ այդ վարժապետը կը զատեն շարքէն: Ասկէ զատ, Պէրպէրեան չի նմանիր Թէրզեանին որ, թերեւ աւելի կատարեալ, ձեռնհաս ուսուցիչ, չէ ձգած ոչ մէկ հետք հայ գրականութեան վրայ, կասկածելի արժէքով իր գործէն դուրս: Պէրպէրեանի շունչէն կուգան արեւմտահայ գրականութեան քանի մը ամենէն խոտովի անունները: Մինակ Զրաքեան պիտի բաւէր այդ անունը սերունդներու յարգանքին պարտադրելու: Անշուշտ հոս չեմ լայնեար այդ ազդեցութիւնը վերլուծելու: Իմ թելադրել ուզածս հոգեվիճակն է յսրեկեարին ու ատկէ բխելիք հանդէսը որ ամենէն աւելի կ'ընէ զիս ուշադիր, երբ գրողներու գործին ընդմէջէն կը քննամ գործաւորը վերակազմել: Յորեկինական ճառը հոն է սակայն: Մեր գրականութեան համար ճառերը վտանգ են եղած, գրեթէ չարիք մը, եթէ կ'ուզէք: Զօր է ձեր սպասումը՝ այդ հանդիսաւոր պահէն գտնելու այն հիմնական զաղափարադրութիւնը որուն ցուցմունքին տակ մարդիկ կը փակեն իրենց դարը: Պէրպէրեանի ճառը դպրոցական ճառ մըն է: Հոն դպրոցը, կրթութիւնը ըմբռնելու իր եղանակը անիկա դրած է շատ յստակ կերպարանքի մը տակ: Իսկ գրականը, — Ան ալ պիտի փնտռենք ուրիշ տեղ:

Անշուշտ աւելորդ պիտի ըլլար թէկուզ տաղանդաւոր վարժապետի մը վաստակին յատկացնել քանի մը տող: Բայց արեւմտահայ գրականութեան սպասարկուները մեծ մասով կը ջնկուին այդ մարդէն ու երբեմն ալ գրագէտը և ուսուցիչը իրարու խառնուած կ'ապրին, ի փոստ անշուշտ գրագէտին: Այսպէս է եղած բախտը Նիլիէ Դուրեանին որուն իմացականութիւնը — իրապէս մեծապայծառ — չէ կրցած ազատագրել ինքզինքը ուսուցչական պարտքերու ճնշումէն ու մանրած ինքզինքը, փոխանակ անշուշտ իրագործելու իր ճակատադրը: Պէրպէրեանը: Մօտիկ բախտ մըն ալ՝ աս մարդունը: Բայց կայ երանգ մը: Առէք Պէրպէրեանը իր դպրոցական գրադուստրէն ու գրէք Նիլիային քովիկը, Զեւազին քովիկը, այս անգամ խմբագրական աշխատանոցէ մը ներս: Ի՞նչ պիտի ունենայինք արդեօք: Ապահովաբար շատ աւելի մնայուն բան մը քան Պէրպէրեանի

ճառերը: Կ'ըսեմ ասիկա խորունկ համագումով մը: Իր ուսուցչութենէն ազատագրուած մըն էր որ եղիշէ եպիսկոպոս Դուրեան հեղինակը դարձաւ Հովհաննէս Սեփէր, որ շահ մըն է հայ գրականութեան համար, անշուշտ պզտիկ, բայց շահ մը վերջապէս: Տեսանք Պէրպէրեանի քերականութիւնը (որոնք համարժէք են եղիշէ վարդապետ Դուրեանի քերթածներուն), քերթիկներ՝ որոնց ետին Արփիարի մը շուքն իսկ անհնար է զգալ: Կայ Գալուստէն Էն Էնէրը, հաւաքածոյ ճառերու, որ ըստ անուան թելադրանքին, մասնակի կըրթանք մը եկող գործ մըն է, առանց գրական յաւակնութեան: Յետոյ, Կայ Գալուստէն Էն Էնէրը հատորը որ կը բովանդակէ անոր նաւերը, յօդուածները, մեծ մասամբ դարձեալ դպրոցական: Իպրուքիսը (Պէրպէրեան զայն կը գործածէ belle-lettres/տեղ) հարկը յիսուն էջեր կը գրաւէ այդ հատորէն:

Չեմ կրնար աւելի դրադիլ ատենական մարզանքներովը Պէրպէրեանին: Բաւ է ըսել միայն որ ամէն բանախօսութիւն, այդ մարդէն, ունի հաստատ ամբիւրք մը՝ հաստատ, չըսելու համար ընթացիկ զաղափարներու: Նոյնն է մարդը որ կը խօսի Օրթաքէօյ, Սաքէօյ և Սկիւտար, իր վարժարանին մէջ: Սյդ ճառերուն մէջ անիկա չի պարզեր աշխարհայեացք մը, քանի որ ճառերը, ըսի անգամ մը, անուրջ ձեռնարկներ էին և են մեր մէջ: Այս վտանգը յազմահարած է Պէրպէրեան, մասնաւորապէս մասնակիին մէջ ու տրուած նիւթէ մը կարելի առատութեամբ ընթացիկ արդիւնքներ ապահովելով: Ծիշդ է որ երբ կ'աւարտէք իր մէկ ճառը, շահողը դուք չէք, բայց զո՞հ կը մնաք ի հաշիւ խօսողին: Այդ պայմաններու մէջ, այդ կարգէ հասարակութեան մը զիմաց, մանաւանդ նման նիւթերու վրայ՝ աւելի: Ատենաբանը հազիւ թէ գրագէտ է ուրիշ ժողովուրդներու մէջ, ինչ որ համազօր կ'ըլլայ իրաւ ատենաբանին: Դարձեալ չեմ կրնար լայնեալ այդ զաղափարներուն հանդէսը ընելու: Պէրպէրեան պահպանողական մըն է, ըլլալէ ետք թունդ ազատական մը: 1870ին անիկա կրակ ու բոց կը ժայթքէ պահպանողական Տէրոյնցի դէմ: 1880ին արդէն զգաստացած է: Պատճառը, — Մեր ընկերային

կարգուսարքին, մեր հասարակութեան հոգեգրութեան մէջ երեւան եկած խորունկ յեղաշրջումն էր հաւանաբար: Բախտորոշ թուականը՝ 1878: Մեծ սահմանափակ վաթսուներեքերորդ յօդուածը, 1880ին աւգին ազգին միաքը կ'ընէ առաջին մեծ հերձուած: Անցեալին կը պատկանին Զարթօնքի Սերունդին շքեղ դէմքերը, ինքնաբերաբար, ի չգոյէ հողի, սնունդի: 1880ին գերջ նահապետ Ռուսիոյեան մը ողորմելի դարձած Թէրպեան մը պիտի ըլլար, ինչպէս է արդէն, առանց այլեւայլ այդ Թէրպեանը, երբ կը խուսափի ազգային կըրկէն ու պետական վարժարաններու մէջ ֆրանսերէն կը սորվեցնէ: Զէյն փնտռուելի դատերը: Զունինք նման փաստը: Ընդհակառակն փաստը ուրիշ է այդ փախուտին: Պէրպէրեան իր առաջամարտիկի դերը տակաւ պիտի մեղմէ: Դպրոցը, ասոր հոգեբը. եթէ ոչ ներքին համոզում մը՝ հեղինակը այս շրջափոխութեան: Բայց կը յիշեմ Ռուկանը որ լքեց մեզ դեռ 1867ին. Մամուրեանը՝ որ անցած է Պէրպէրեանին փարախը: Զերադը՝ որ լքեց Պոլսը: Աստիք հանգամանաւոր անձնաւորութիւններ են: Ազգին մտքին մէջ գոյութիւն առած երկրորդ հերձուածը յեղափոխական – ազատական խմբակցութիւնն է, Սրբիարեանով զլխաւորուած: Պէրպէրեան կը զգա՞ր վրտանդը ուր կը դիմէին այդպէս զլխաւորուած տղաքը, եթէ ոչ ներքին, հոգեկան յարգաբանք մը զինքը կ'ընէր անատակ առանց կողքին զիրք բռնելու: Նոյն տարին է ծնած անկազ գրեթէ այդ Արփիարեանին հետ: Բայց Մարտի 1-ը Լեւոն տասներեքեակերորդ նամակը կ'ըսէ. «Թողունք կարծես ներուն կատարել իրենց խաթիւն պաշտօնը»: Կարիճը Արփիարեանն է: Յատկ: Անշուշտ: Ահա թէ ինչու Պէրպէրեանի ծառերը, գրականութիւնը, հազիւ թէ կը պատկանին երիտառագորութեան այն հատուածին որ իր պարտքին մէջը կը զգար շարունակել Զարթօնքի Սերունդին սկսածը. — լիակատար ազատագրութիւնը իր ժողովուրդին: Պէրպէրեան՝ խմբակէն զգացած իր դարձանքը փոխադրած է իր ամենէն սրբազան հոգեատունը ու զիրք բռնած՝ այդ միտքին դէմ: Անկազ անշուշտ չէր կրնար արհամարհել իր ժողովուրդին ազատագրութիւնը, բայց խորունկ էր իր համոզումը:

միւս խմբակիրն անատակութեանը վրայ նման
դեր մը յաջողութեամբ ի կատար ածելու ։
Առկէ՝ իր հասերուն և գրութիւններուն ա-
նիկա յատակ յարգարեց մարդկայնական
(humaniste) ուսումնիւրէ ։ Վարժագետու-
թիւնը զինքը կը պաշտպանէր, զպրոցին
հոգերուն կծիկը գնելով անոր սեղանին,
անոր զլանալով վտանգաւոր արկածախնդ-
րութիւնները ։ Այն օրէն որ հասուածը,
հերքումը, եղան կատարեալ այդ երկուս-
տարդութեան մէջ, Արփիարեանականները
— հոս կրնանք տալ այլևս ճիշդ անունը ։
յեղափոխականները — ընդոտնեցին ամէն
զգուշաւորութիւն ։ Կրակին զօտիրն կը մօ-
տենայինք ։ 1885ին, իր աշակերտներուն
ուզգած վերջին խօսքերուն մէջ, Պէրպէր-
եան կրցածին չափ ինքզինքը կը մեկու-
սացնէ տղայական, զպրոցական մասհոգու-
թեանց չուրջ ։ Առկէ՝ սկիզբը հուսկ-բանե-
րուն որոնք պահպանողական դասակարգին
սակեմատեանները կազմեցին ։ Լման քա-
սորդ մը դար այդ խմատութիւնը լրումը
նկատուեցաւ քաղաքական կատարեալ ա-
ռաքինութեանց ։ Պէրպէրեան գերագանց
դաստիարակն էր ։ Սուլթանը անոր յօբե-
եանին առիթով Օրմանեանի ձեռքէն անոր
հասցուց իր պատուանշանը ։ Ասոնք կենսա-
գրական չեն, այլ տարրեր՝ հասկնալու հա-
մար քիչ մը մեր հասողութենէն անդին ի-
րողութիւններ ։ Չի բաւեր մեր խմացական
վիճակին խոնարհութիւնը հիմ առնել բա-
ցատրելու համար միահեծան փառքը մար-
դու մը որ անշուշտ գիտէր իր դաստիա-
սածը, ունէր ներշնչող ուսուցչի տուրքեր
բայց սրուն խմացականութիւնը կը պահէր
իւր ծագումին անդարման գրկանքները ։
Դրէք այդ երկատարդութեան զլսուն մէջ
համալրարեանական կրթութեան մը բարի-
քը, դուք պիտի չզգաք դժուարութիւն
յատակ տեսնելու այդ փառքէն ներս ։ Հե-
ռու ինձմէ՝ ապուշ հիացումը այդ համա-
լարանական կրթութեան ։ Բայց համոզ-
ուած եմ որ բոլոր իրենք գիրենք յօրինող-
ները (քանի մը անուն՝ Եգիշէ Դուբեան,
Միլիա Չերազ, Եգիա այդ սերունդէն և
Արուեստագէտները ինչպէս Իրապաշտները
իրենցմէ առաջ, գրեթէ առանց բացառու-
թեան, չեն անցած նոյնիսկ կանոնաւոր
երկրորդական կրթութենէ մը) այդ յօրին-
ման արարքին են վատնած աներեւակային

ուս, ներքին խզութիւն, որոնք աւելի վերջը պիտի պակսին իրենց իրազօրծումներուն: Ահա թէ ինչու այնքան շատ է այդ իրազօրծումներուն դուստրը Չարթօնքի Սերուզինի վաստակին մէջ, քացի գրականէն որ հազիւ թէ աղերս ունի կրթականին, իմացականին հետ. ըսել կ'ուզեմ՝ որ կը բանայ իր ակօսը, ինք իր գիտուն, տարերային ու անգլխադրելի: Երուսաղիմի գրացոյց մը չէր տեսած կանոնաւոր:

Այնպէս ինչպէս որ կ'երևայ այսօր Պէրպէրեանի իմացականութիւնը, հաստատ, առողջ, իրատես, գործնական միտքն է մեր միջին քաղաքներին: Չմտնալ ասիկա: Այդ քաղաքներն էր որ ապրեցուց այդ դպրոցը, բայց տուաւ նոյն ատեն զայն վարողին ալ միտքին տեսակարար ծանրութիւնը: Այդ միտքը մարդիկ սովոր են գտնել հուսկ-բանկերու շարքին մէջ: Իմ սովորական անկեղծութեամբս կը յայտնեմ հոս իմ խորունկ պատրանաւորութիւնը այդ շատ զովուած խօսքերէն: Անարգար բան է խօսքը դատել զիրի վրայ: Բայց միամբտութիւն է նոյնքան անարգարանալի գրագէտի վարկ մը ճարտարապետի թէկուզ ամենէն որակեալ խօսողին երբ այդ խօսքը հետի է նման յաւակնութիւններ պաշտպանել: Պիտի ընդունիմ որ պահը, չըրջանակը, խօսողին ընդոմին շնորհները միջամտեն այդ պատրանքին ստեղծումին: Բայց Պէրպէրեանի հուսկ-բանկերը ովոտանալուած էջեր էին. զանոնք թերթերու, հանդէսներու մէջ հրարենկալելը՝ պատիւ մըն էր, հասարակութեան մատուցուած հեշտանք մը:

Իմ գտածը:

— Լրագրական հասարակ-տեղիք մը գրեթէ: Արժանի՞ք՝ այդ հասարակ-տեղիքը (ամէն հուսկ-բանկ կառուցուած է ատոնցմէ մէկուն վրայ: Ահա ձեզի նիւթերու ցանկ մը. — Մարտի 1 Իրէն՝ անվերնագիր երկու խօսքի, ատոնց տիրական գաղափարի մը: Իրէն-Իրէն Իրէն-Իրէն: Երէն-Իրէն, Լուսին, Յոյն Եւրոպէ, Տեւոն-Իրէն, Ընդ-Իրէն, Այն-Իրէն, Այն-Իրէն, Այն-Իրէն, Փոքի, Լուսին-Իրէն Եւ Նիւթ-Իրէն, Աղբի, Այն-Իրէն: Իրէն Եւ Իրէն-Իրէն: Կարգ-Իրէն-Իրէն, Պարտ-Իրէն-Իրէն: Իրէն, Պարտ-Իրէն) հետտորական ամուր յօրինուածքի մը բարիքովը մատուցանել մարդոց: Չեմ

գիտեր: Դիտեմ միայն որ խելքը գլուխը որեւէ միջին կրթութիւնէ անցած ուսուցիչ պիտի կրնար նուաճել նման պարտականութիւն մը: Մեր մամուլը, մօտ հարիւր տարեկայ, իր ընթերցողներուն այս կարգէ հաշարաւոր նիւթեր հրամցուցած է, ատոնց զանոնք մշակողներուն ներքը գրագէտի փառասիրութիւններ մշակել: Ուրիշ խնդիր՝ երբ այդ հասարակ-տեղիքին մշակէ է նոյն ատեն գրականութեան ալ սպասուոր մը, ինչպէս է արդէն ստուար թիւ մը մեր գրողներէն: Հուսկ-բանկերուն տարողութիւնը իբր գրական յաջողութիւն — Տարիքը որ քնարական աւելնը տակաւ կը մեղմէ, միջամտած է այդ խօսքերուն, տալու համար անոնց յօրինման հետզհետեական կանոնաւորութիւն, համեմատականութիւն, ամբողջութիւն, բայց չէ կրցած զանոնք վերածել գրական իրազօրծումներու, ինչ որ արդէն խնդրոյ նիւթ չէր կըրնար ըլլալ Պէրպէրեանին մտքին մէջ եթէ երբեք մեր հրապարակը անոր մէջ չարթնցընէր նման ալ արժանաւորութիւններ: Խորքէն անպաշտպան, ձեռք հասարակ այս խօսքերը կ'ընկղմին բարոյախօսական ընթացիկ գրականաց մուրցքին մէջ:

Ունինք Պէրպէրեանէն տակաւին հաշիւը իր մէկ զեղծանումին: Եզրան մեղադրեցին որովհետեւ գրական անուշ խորհրդանշան մը — Նիւթան — ատանցուց, չըսելու համար գոհակացուց, զայն տեղի ու անտեղի գործածելու շարաշահութեամբ մը: Պէրպէրեան մեր մէջ հասարակութեան լայն խաւերուն իջեցուց Քուզէնեան զեղեցիկը, հեմարիսը, բարին հետտորական տարազը: 1840ին այդ տարազը իրեն անուն ունեցող գիրք մը 1880ին մեր մէջ ընել օրակարգի հատոր մը՝ Իրապաշաները շնորհեցին իրեն: Ինչ փոյթ: Պէրպէրեան ամէն առիթ բարւոք համարեց այդ նշանաբանով նիւթակ ձեռնու հուսկ-բանկերուն ինչպէս անջատ դասախօսութիւններուն մէջ, այնքան որ հրապարակագրական որեւէ յօդուած, այդ թուականներուն, իրմէն թէ ուրիշներէ, պիտի գլխաւոր մօզական տարազին:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՊԵՏՐՈՒԱՐ-ԲԵՆԵՍԻՐԵԱՆ

ՊԱՊ ԱՐԾԱԿՈՒՆԻ

Մծրին (Nisibis) եղաւ այս քաղաքը, որ առաներկու տարուայ ընթացքին երեք անգամ պաշարուեցաւ Շապուհէ, և երեք անգամին ալ յամառ և մօլեղնած պարսկ վեհապետի պաշարող զօրադուռները ետ մղեց:

Մծրինի ճակատագիրը, կարելի է ենթադրել թէ գործօն քանի մը ազդակներէն մին եղաւ, որ հայ պետական քաղաքականութիւնը հիմնովին փոխուի:

Այս քաղաքի երեք պաշարումներն ալ հարկ է յիշեմք հակիրճ կերպով:

Մծրին հիւսիսային Միջագետքի ամենամեծ քաղաքն էր: Գետակի մը եզրին, արդասարեք և հարուստ գաւառի մը մէջ, այդ եղած էր անուր ժամանակներէ ի վեր առեւտրական մեծ կեդրոնավայր մը ուր արեւելքէն արեւմուտք վաճառականական մեծ ուղիի հիւսիսային ճիւղին զլիսաւոր չահաստանն էր: Տիգրիս գետէն վաթսուն մղոն գէպի արեւմուտք, իսկ Մեծն Տիգրանի կառուցած Տիգրանական մօտաւորապէս երկու հարիւր մղոն գէպի հարաւ:

Մծրին, հայ մեծագոր Արքայի օրով արդէն նշանաւոր առեւտրական և զինուորական կայան, կը կազմէր Հայկական Կայսրութեան մասը: Եւ այդ առնելով իր աւագ կարեւորութիւնը կրնանք կոահել երբ յիշենք թէ քաղաքին կառավարիչն էր նոյն ինքն Մեծն Տիգրանի եղբայրը Կիւրաւս (Պաւրս):

Հռոմայեցիներ առաջին անգամ ձեռք անցուցին զայն, ժամանակաւորապէս, երբ Տիգրան Հռոմէական պատերազմական գործողութիւններու ընթացքին Լուկուլլոս զրաւեց Մծրինը ամբողջ ամառ պաշարելէ վերջ⁽¹¹⁾: Տրայանոս Կայսրը զարձեւել զրաւեց քաղաքը⁽¹²⁾:

Մծրինի սահմանադրական կարեւորութեան ա՛լ աւելի զիտակեցեցան Հռոմայե-

ցիները: Սեպտեմիոս Սեւերոս Կայսրը իր զլիսաւոր զինուորական կայանը ըրաւ⁽¹³⁾, և յետ այնու Մծրին մնաց Կայսրութեան հաստատիւստ ամբարտակը Պարթեներու և Պարսկներու դէմ: Անոր պարսպները և ամրութիւնները կայսրէրու մասնաւոր հոգածութեան առարկան եղան, քանզի եփրատեան սահմանագծի պաշտպանութեան ամբողջ շղթային ամրակառուց խարխիւրը կը հանդիսանար այս քաղաքը:

Ոչ միայն Հռոմէական կամ Բիւզանդական արքունիքի համոզումն էր Մծրինի կենսական կարեւորութիւնը, այլ Մերձարեւելքի մէջ ընդհանուր զաղափարն էր որ Մծրինի կորուստը ամբողջ Արեւելքը Պարսկներու լուծին տակ կը ձգէր⁽¹⁴⁾:

Միթէ Շապուհէն էր որ պիտի չզիւնար թէ վճռական յաղթանակ մը միայն Մծրինի գրաւումով կարելի էր:

Պարսկ թագաւորին կողմէ քաղաքին առաջին պաշարումը տեղի ունեցաւ 338 թուին⁽¹⁵⁾:

Այդ առնելով Կոստանդիոս Եւրոպա մեկնած էր՝ Կայսրութեան բաժանման յարակից խնդիրներու մասին իր երկու եղբայրներուն հետ խորհրդակցելու: Որով երբ Պարսիկ բանակը երեցաւ Մծրինի շուրջ, քաղաքին պաշտպանութիւնը պահակագործի և քաղաքացիներու ուժ ու կորովէն կախում պիտի ունենար:

Առաջին պաշարման, ինչպէս նաև երկրորդին և երրորդին, զիմագրութեան ողնաշարը և իրական հերոսը կը հանդիսանայ քաղաքին եպիսկոպոսը, Ար. Յակոբ: Հայ եկեղեցւոյ ալ սիրելի Սուրբերէն մին, Յակոբ Մծրնայ Հայրապետը, օրուն յիշատակը կը տօնէ Դեկտեմբեր ամսոյ մէջ, և կը փառաբանէ շարականով:

Յաղորդ եւ սուրբ հայրապետ

ճման մեծին Մովսէսի:

Բարձող խաչին պարճանաց
ընդդիմամարս հանդիսի...

Ար. Յակոբ, «Միջագետքի Մովսէսը», աւանդութիւնը Գրիգոր Լուսաւորչի ազգական կը ցուցնէ: Այնպիսի մաքրակրօն բա-

⁽¹¹⁾ Dion Cassius, XXXV, 6, 7; Plutarch, Lucullus, 32, 4:

⁽¹²⁾ Dion, Cassius, LXVIII, 23:

⁽¹³⁾ Dion Cassius, LXXV, 2, 3:

⁽¹⁴⁾ Ammianus XXV, 8, 14:

⁽¹⁵⁾ Clinton, Vol. 1, p. 396:

րեպաշտ կեանք մը վարեց, օգրադուած ճշմարտութեան գործերով», Փաւստոսի Բառերով, որ նկատուեցաւ, և հռչակուեցաւ հրաշագործ մը: Եկեղեցական պատմիչներ, ինչպէս Թէոփոքէ, կը կրկնեն առասպելական պատմութիւններ անհաւատալի հրաշքներու: Հրաշքներ, որոնցմէ քանի հատը, կ'ըսեն, կատարեց երբ իր սիրելի քաղաքը կը պաշտպանէր Շապուհի գրոհներուն դէմ:

Մասնակցած էր Նիկիոյ Ժողովին, ուր Եակոբը՝ ներկայ եպիսկոպոսները և Կոստանդին Կայսրը ակնհայտ կ'ընէ իր մէկ հրաշքին, ըստ Փաւստոսի, որ կը կրկնէ Սուրբին հրաշքներ գործելը: Ինչպէս նաև կը նկարագրէ Սուրբին Հայաստան գալով Արարատ լեռը մազլիցիւր ի խնդիր Նոյի Տապանին⁽¹⁶⁾:

Առաջին պաշարումը տեւեց վաթսուներեք օր⁽¹⁷⁾:

Պարսիկ Արքան որքան խստացուց պաշարումը, կարծես այնքան աւելի պաշարեալներու ոգին և կորովը բարձրացաւ: Հնորհիւ Եակոբ եպիսկոպոսի զուր ու զաղար չգիտցող գործունէութեան և սրտապնդիչ խրախուսանքին: Միշտ պարխալի վրայ, հոգեւոր հրամանատարութեան միացուցած սազմական հնարագէտ զօրապետի մը ներշնչող անհատականութիւնը:

Երկու ամիս Մծրինի ամրակառոյց պատերուն առջև կարեկին ի գործ դնելէ վերջ, Շապուհ վերցուց պաշարումը և հետացաւ:

Յամբընթաց պատերազմի ութերորդ տարին, 346-ին, Շապուհ կրկին պաշարեց Մծրինը, ալ աւելի ստուարաթիւ բանակով մը:

Դարձեալ քաջասիրտ հովիւը և իր քաջամարտիկ հօտը ձախողութեան մատնեցին Պարսիկ Թագաւորը, որ 78 օր վատնելէ վերջ, բազմահազար զոհեր տալով քաշուեցաւ⁽¹⁸⁾:

Շապուհ մէկն էր այն վեհապետներէն, որոնք ձախողութիւն, պարտութիւն կամ աղէտ կ'ընդունէին որպէս մարտահրաւէր մը՝ աւելի ուժգնութեամբ վերադառնալու: Անքեղի կրնար յիշեցնել ուրիշ Հռոմատեացի մը, Միհրդատ եւպատոր, որ չորս հարիւր

տարի առաջ երկարամեայ պատերազմներու պիտի բռնուէր Կոնստանդինոպոլիսէն Կայսրութեան հետ, և ամէն անգամ պարտութեան բաժակը ըմպելուն, տառապաւ եռանդով սկսէր նոր բանակ հանելու, մինչև իր եղբւրական վախճանը: Սա տարբերութեամբ որ Շապուհ վերջ ի վերջոյ յաղթական զուրս եկաւ բազմամեայ կռիւներէն:

Այլևս Պարսիկ Թագաւորի համար Մծրին մղձաւանջ մը եղաւ: Իրաւ է թէ, տասնեակ տարիէ ի վեր քաջկոտորող այս պատերազմի ընթացքին, Շապուհ ճակատամարտներ չաւանդ, նոյնիսկ ջախջախիչ, ինչպէս 348-ին Սինկարայի ճակատամարտը, ուր զանազան լեզգեանականները գրեթէ ամբողջութեամբ ջարդուեցան, բայց ան անվիճելի համոզում գոյացուցած էր որ Բիւզանդական վերապանշան գրոհները⁽¹⁹⁾ վերջնականապէս պիտի չհռանալին Միջագետքէն մինչև որ Պարսիկ բանակը յաղթական մուտ գործէր Մծրին: Քաղաքը, վերջապէս մարտահրաւէր և փորձաքար մ'էր իր արքայական զօրող վարկին, սազմական հնարագիտութեան և կարողութեան:

Իրեն չափ, և թերես աւելի, այս յամա պայքարի վախճանին կը սպասէին զրացի ժողովուրդներ: Մծրին այլևս ստակական քաղաք մը ըլլալէ դադարած, կ'ըլլար խորհրդանիշ մը:

Պատեհութիւններ կայացաւ Շապուհին երրորդ անգամ ըլլալով պաշարելու Մծրինը 350 թուականին:

Եւրոպայի մէջ, տարւոյն սկիզբները, 350 Փետրուարին, Կոստանդիոսի եղբայրը Կոստաս սպաննուած էր: Երեք եղբայրներէն անդրանիկը, Կոստանդին Բ., արդէն տասը տարի առաջ սպաննուած էր, երբ Կոստասի հետ պատերազմի բռնուեցաւ:

(16) Ammianus, 10, 6-9: Խորենացի Գ. 371-Խորենացիի զեղեցիկ նկարագրութենէն, փախուելու զէնք ու սարքով, Բիւզանդական բանակի և Պարսիկ զօրքերու, 2 իրաւի ճակատամարտին, շիտի վիշապներու զաւարումները, որոնք քամիէն ուռելով անգղակերպ բացած էին բերանները, ուրիշ բանի չեմ կրնար նմանցնել, քան եթէ աղամանդեայ լիրան մը, որ կ'իջնէ զէպի ձովը, այսինքն Յունաց ամբողջ ճակատը զէպի Պարսկական զօրքը, որովհետեւ ասոնք ալ կը նմանէին հօր գետի մը, զէպի մէկ կողմ տարածուած, որոնց հագած զրահները իրապէս ջրի գոյնի տպաւորութիւն կը ձգէին:

(16) Փաւստոս Գ. 10:

(17) Rawlinson, Vol. I, p. 155:

(18) Rawlinson, Vol. I, p. 158:

հոգային պահանջներու համար: Եւ այժմ, փառասէր զինուորական մը, Մակնէնտիոս, ապստամբած էր Կոստասի դէմ, որ փախուստի պահանջ դաւադրարար կը սպանուէր:

Մեծն Կոստանդինի վերջին ողջ ձեռնարկը գաւազն էր, արեւելեան բաժնի Կայսր Կոստանդիոսը, որ շատ չանցած բովանդակ կայսրութեան միահեծան տէրը պիտի ըլլար, 350-ի զարնան Փոքր Ասիայէն եւրոպայ տապեց ճգմելու Մակնէնտիոսը և Վէլիքանին, որոնք արքայական ծիրանին հագեր էին: Կոստանդիոս իր հետ կը տանէր ընտրեալ զուգարտակներ:

Շապուհի համար ժամը բարեպատեհ էր:

Վիթիսարի բանակով մը, որուն մէջ կը գտնուէին Պարսկական Կայսրութեան բոլոր ժողովուրդներէն զուգարտակներ, մէջը ըլլալով հեռաւոր Հնդկաստանէն եկած վաշտեր, իրենց փղերու ահազող ջոկատներով, անցաւ Տիգրիսը նոյն տարուայ ամբան, աւելցաւ արեւք տէն խոշնգոտ իր առջև, և դէպի հիւսիս դառնալով՝ անգամ մըն ալ պաշարեց մեծ քաղաքը:

Դարձեալ պատնէշի վրայ էր Յակոր Եպիսկոպոսը, պաշտպանութեան ողնայարը, որ իր խօսքերով և գործերով խանդավառութեան հեղուկ կրակով կ'ողողէր քաղաքացիներուն ինքնավստահ ոգևորութիւնը: Անցեալի երկու յաջող պաշտպանողական փորձեր իրենց բոցավառ անձնավստահութեան պողպատեայ հիմ մը կը հայթայթէին: Դիմադրող այս քաղաքացիներուն համար այլևս իրենց պաշտելի Եպիսկոպոսը հրաշագործ մըն էր, որ անցեալի մէջ, երկու անգամ, Սասանեան Նարուզգոնոսսի մօլեզնած կատաղութիւնը փշուր փշուր բրած էր, այս անգամ ալ անոր յոթորտացող ամբարտաւանութիւնը պարտութեան փոշիներուն մէջ պիտի տապալակէր. հոգ չէ թէ ան գար հնդկական գազաններու կռնակին յենած: Այս սուրբը հրաշքներ գործած էր և պիտի գործէր դարձեալ⁽²⁰⁾:

Նախորդ երկու պաշարութիւններուն արդիւնքը որքան քաղաքացիներու ոգին և յոյսերը կը բարձրացնէր, նոյնքան ալ Շապուհը կը խթանէր անպայման խորտակելու սա ահատեսիլ պարիսպները և իր անհամբեր կատաղութեան ճարձատող բոցերը

թափելու անձնատուր քաղաքին և բնակչութեան:

Պաշարման մեքենաներ սկսան ծեծել պարիսպները, և ականներով անոնց հիմերը խախտելու աշխատանքը յառաջ տարուեցաւ: Օր օրի յաջորդեց, շարաթ շարաթի, և հսկայական այս յարձակող բանակը դատապարտուած կ'երևէր այն ձախաւեր բախտին որ առաջին երկու քին վիճակուեցաւ:

Բայց թագաւորին յուսահատ հնարամտութիւնը անակնկալ նոր սարսափ մը պատրաստեց քաղաքին:

Մծրնէն ոչ շատ հեռու գտնուող Մասիոս լեռան ձիւնհալը սկսած էր, և մօտակայ զաշտավայրի մէջէն հոսող Միկտոնիոս գետը բարձրանալու վրայ էր:

Շապուհ իր բազմահազար զինուորները գործի մղելով՝ թուրքեր բարձրացուց գետի հոսանքին առջև, քաղաքէն քիչ վար, ինչպէս նաև շուրջանակի, որպէսզի հեղեղներ Մծրնի շուրջը տարածուող ընդարձակ հարթավայրը արուեստական ծովակի մը փոխեն:

Միաժամանակ Պարսկ թագաւորը հապճեպով նաւերու տորմիդ մը պատրաստել տուաւ: Պաշարման մեքենաներ զետեղուեցան նաւերու վրայ, ուղղուելով դէպի պարիսպը և աշտարակները: Այլևս չկար պարիսպին առջև փորուած խրամատներու արգելքը, և ալ աւելի մօտէն յարձակումը յառաջ տարուեցաւ:

Սակայն պաշարուածները կարծես գերմարդկային տնդկծելի ճիգերու ընդունակ արարածներ եղած ըլլային: Յակոր Եպիսկոպոս իրեն արժանի գործակից մըն ալ ունէր յանձին Բիզանդական պահակագործի հրամանատար Կոմս Լուկիլիանոսի, ձեռնարէց, ճարպիկ զինուորական մը, որ կարծես թշնամի իւրաքանչիւր շարժման պատասխան մը ունէր⁽²¹⁾:

Երբ նաւերը մօտեցան, պաշարողները ամենի քարէնկէց բարաններէն մեծամեծ քարեր կը ձգէին նաւերու վրայ, կամ հըրձիգ ջահերով կը բռնկեցնէին անոնցմէ քանիները, և կամ հսկայական վերելակ մեքենաներով նոյնիսկ նաւը ջուրէն վեր քաշել կը փորձէին:

Երկիւղալի ահաբան մը կը ներկա-

(20) Theodoret, II, 30.

(21) Zosimus, p. 161.

յացներ այս անփամարտ ցամաք գետնի վրայ, և իրանիստ հեկտորին բառերով⁽²²⁾, և Շապուհ յուսահատ դայրյութով աչքերը գոցած ըլլալու էր՝ չտեսնելու համար ձախողանքի ուրուականը, որ վառուող նաւերու ծուխերու մէջէն իր վրդովուած միտքը կը շարչրկէր:

Անտկնկալ պատահար մը սակայն, յանկարծ քաղաքացիները աղէտալի կացութեան մը մատնեց:

Հետզհետէ բարձրացող ջրերու անոնի ճնշման տակ, պարսպի մէկ մասը փլաւ: Արդիւնքը կ'ըլլար հարիւր յիսուն սաք լայնութեամբ ճեղք մը: Զուրերը խուժեցին ներս, և արուեստական լիճը կը շքանար:

Շապուհն մինչ այդ ընկճուած տրամադրութիւնը թնկեր առաւ: Վերջապէս, տեղի վրայ յաղթանակը մօտ էր, քանզի միթէ հնարաւոր էր այսքան տարածուել պատրուածք մը պաշտպանել պարսիկ բանակի կատաղած զուճարտակներուն դէմ:

Յարձակումը գիտելու և վարելու համար արուեստական հողարկուր մը բարձրացուցին Շապուհն համար: Թշնամի յարձակող սիւնը անմիջապէս կաղմուեցաւ և յառաջ նետուեցաւ: Նախ կուգային պարսկական հաշակաւոր սպառազէն հեծելազօրաց վաշտեր, անոնց հետէն սարսափազդու ջուկատը հնգկական փիղերու, իւրաքանչիւրին կռնակը երկաթեայ աշտարակ մը, որուն մէջ քաջավարժ նետաձիգներ: Վերջամասին ալ զինեալ հետեակազօրքը:

Այս անհատնիլ զօրասիւնը հազիւ քիչ մը յառաջացած, ձիերը ցիխի մէջ միւրճուեցան, անոնց հետէն եկող փիղերը ալ աւելի գէշ կերպով: Երբ այս վիթխարի կենդանիներէն մին կը վիրաւորուէր, գրեթէ կ'ընկղմէր թանձր ցիխի մէջ, անկարող ելլելու: Փիղերէն շատեր ալ ետ դարձան և խուճապահար պարսիկ հետեակազօրքէն շատ շատերը կոխկռտեցին⁽²³⁾:

Ըմբռնելով իր սխալը, Շապուհ ետ քաշեց իր խառնուած յարձակողները և անոնց տեղ յառաջ քշեց թեթեալէն նետաձիգները, որոնք անդադար աղեղնաձողութեամբ ար-

գիլելու էին պաշարեալներու կողմէ ճեղքը գոցելու որեւէ փորձ:

Բայց Մծրինցիները անգամ մըն ալ գիտցան գիմագրաւել այս աննախատեսելի պատուհասը և յաղթել անոր: Սպասազէն խումբեր գիրք բռնեցին լայն ճեղքուածքի մէջ, մինչ անոնց հետը, քաղաքացիները շոգեպինդ եռանդով շինեցին նոր պատ մը, որ մէկ գիշերուայ մէջ մինչև վեց սոք բարձրացաւ:

Թէևտորէ եկեղեցական պատմիչը հետաքննելու Յակոբ Եպիսկոպոսին հրաշքներ գործելը խանդավառութեամբ կը յիշատակէ: Մծրինցիներն ալ իրենց պաշտելի հովիւին հրաշագործ կարողութեան համոզուած ըլլալու էին: Հրաշքներէն մին. Յակոբ Եպիսկոպոս պարսպի վրայ, կոստանդիոս կայսեր պատկերին տակ կանգնած, աղօթելով, թշնամիին վրայ զրկեց մեղքներու ամպանման երաժներ, որոնք խայթելով մանուակ փիղերուն կնճիթները՝ մեծ խուճապ յառաջացուցին⁽²⁴⁾:

Պաշարման երրորդ ամիսը լմեցած էր: Պարսիկ բանակի կորուստներուն թիւը կը հասնէր քսան հազար զինուորի: Շապուհ թերևս շարունակէր պաշարումը, քաղաքացիները սովման ընկու յոյսով, իթէ իր ցպետութեան նոր վտանգ մը չսպառնար:

Տէրութեան հիւսիս-արևելքէն բարբարոս ցեղախումբեր, Մասսակէթներ, հաւանաբար թաթարական ծագումով, կը սկսէին յանկարծական բաղձամբոխ արշաւանք:

Շապուհ թագաւոր ստիպուած վերցուց պաշարումը և շտապեց արևելք, ուր այս նոր թշնամին գինք զբաղուած պիտի պահէր եօթ կամ ութ տարի:

Մծրին փրկուած էր:

Հայաստան խոր շունչ մը քաշեց: Եւ այժմ, իր գահակալութենէն տասներկու տարի վերջ, Արշակ թագաւոր նոր քայլ մը պիտի առնէր:

⁽²²⁾ Libanius, Funeral Oration on Emperor Julian, Transl. by C. W. King, 1888:

⁽²³⁾ Ammianus, XXV, I.

⁽²⁴⁾ Theodoret, II, 30: Շատեր թերահաւատ մպիտով կը բացատրեն հրաշքը ըսելով թէ հախճախուտ հողը արդէն մեղուկներ պիտի արտադրէր: Մենք, սակայն, նոյնքան թերահաւատ կ'իպուանի ձայնակցելով, կրնանք ըսել թէ գոնէ բարի Եպիսկոպոսը հրաշքները կատարեց իրապէս արժանի դատի մը համար, իր հայրենիքի պաշտպանութիւնը:

3. ԱՐՇԱԿ ՇՈՒՐՋԸ ԿՐ ՆԱՅԻ

Դեռ ատի Արշակ պարսկական հոգի վրայ Հայաստանի թագաւոր նշանակուած 337 ին, Շապուհ Արքայի և հայ աւագանիին միջև կայացած դաշինքին համաձայն, կը վերադառնար հայրենիք, ընկերակցութեամբ իր հօր՝ աշքերը կուրացած Տիրանի:

Շապուհ, սիրաշահիւլ քաղաքականութիւնը լիուլի որդեգրած, թէև միշտ կասկածամբ, թանկարժէք նուէրներով և զանձնով ողողեր էր: Նոր թագաւորը և անոր ընկերակիցները⁽²⁵⁾ Յուսալով որ սոյն պարզեաները, պատիւն ու շնորհը կրնան յաւելիւլ խթան ծառայել որ հայերը միտքերին չփոխեն երբ երիտասարդ Շապուհ սկսէր իր երկարատև պատերազմական զորածողութիւններուն Բիւզանդական Կայսրութեան դէմ:

Իրաւամբ, կասկածը կրնար իր ոտտայնը հիստել Շապուհի մտքին մէջ:

Մեծն Տրդատի օրերէն ի վեր, զրեթէ յիսուն տարի, հայ արքունիքը Բիւզանդական մերձեցման քաղաքականութիւնը որդեգրած էր: Աւելի և աւելի հայ պետական աշքեր ուղղուած էին Կայսեր, նախ Դիոկղետիանոսի, ապա Կոստանդինի: Յիւրաքանչէր, Տրդատ իր գահը կը պարտէր Դիոկղետիանոս Կայսեր զօրծն օժանդակութեան: Խոսքով թագաւոր՝ Կոստանդին Կայսեր հովանաւորեալն էր: Տիրան, Արշակի հայրը, միևնոյն Կոստանդին Կայսրէն նշանակուած էր Հայաստանի թագաւոր⁽²⁶⁾:

Ինչպէս կը տեսնենք, Շապուհի մեծ հօր ներքէս թագաւորի ջախջախիչ պարտութենէն յետոյ, հայ նախարարներու Բիւզանդական Կոստանդինութիւնը զօրացաւ և Արշակունի զահակալին հետ միասին վարեցին անկեղ Բիւզանդական քաղաքականութիւն, անշան ընդմիջումներով⁽²⁷⁾:

(25) Փաւստոս, Գ. 1:

(26) Խորենացի, Գ. 10:

(27) Դիւրահասկնալի ըլլալու համար, հայ իշխաններու մէջ եղած երկու զլխաւոր խմբաւորումները պիտի կոչենք Բիւզանդական Կոստանդինութիւն և Պարսկական Կոստանդինութիւն: Մանաւանդ երբ նկատի առնենք որ այս երկու Կոստանդինութիւններու ամենահոռուն, յամառ և փոթորկալի զօրծուէութիւնը տեղի կ'ունենայ Զորորդ զարու մէջ, առաւելարար՝ Արշակ և Պապ թագաւորներու տարիներուն:

Այժմ, պարագաներու բերմամբ և արտաքին քաղաքական պայմաններու դասաւորումով, Բիւզանդական Կոստանդինութիւնն է որ անհրաժեշտ կարծուած այս զինուոր կ'ընէր: Արշակ իր թագը պիտի պարտէր Շապուհի և փոխարէն ալ կ'ակնկալուէր — զոնէ պարսիկ թագաւորը կը յուսար — որ Արշակ նայի Շապուհին այնպէս ինչպէս իր հայրը, մեծ հայրը և անոր հայրը, Տիրան, Խոսրով և Տրդատ նայած էին Բիւզանդական Կայսեր:

Ի հարկին, հայ թագաւորը ստիպուած էր, երբ Շապուհէն զիմում ստանար, զինուորական օգնական զանդեր զրկելու պարսիկ բանակին: Իսկ եթէ զիմում չկար, պիտի պահէր չէղսքութիւն:

Արշակ, իր զահակալութենէն վերջ, երկու հզօր զրաջներու մէջ պայքող պատերազմին, ստիպուած զինուորական ուժեր արամազրեց Շապուհին⁽²⁸⁾:

Այս օգնութիւնը թերեւ մեծակշիռ բան մը չէր, և եղած էր պարզապէս նոր հայպարսիկ համաձայնութեամբ ստեղծուած կացութիւնը վրկելու: Բայց այդ բաւական եղաւ որ երբ Արշակի այս քայլը հաղորդուեցաւ Կոստանդինոս Կայսեր, կասկածամբ երիտասարդը, որ իր հօրեղբայրները, հօր եղբորորդիները և քանի մը պալատականներ սպանել տուած էր, մահուամբ պատժեց իր մօտ պատանդ զանուող հայ արքայազուն իշխանը Տրդատ, Արշակի մեծ եղբայրը⁽²⁹⁾: Ի լուր այս ոճիրին Արշակ զոնէ տխուր մխլթաւորութիւնը կրնար ունենալ թէ Կոստանդինոս խնայել էր Արշակի երկու մեռած եղբայրներու զաւակներուն, նոյնպէս պատանդ Գնէլին և Տիրիդին, թերեւ անոնց դեռատի ըլլալուն պատճառաւ:

Արշակին համար սակայն, արտաքին կնճառ հարցեր առայժմ երկրորդական էին: Ներքին դժուարութիւններ, պետական քառասլին վիճակ կը զիմադրաւ էին զինք, որոնք անյապաղ պէտք է կարգադրուէին:

Շարունակել (6)

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ

(28) Փաւստոս, Գ. 20:

(29) Խորենացի, Գ. 21:

ԻՐԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

(ԽԵԻ) ՅՈՎ, ՀԱՆՆԵԼՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՅԻ

Բ. ՍԻՐԵՐԳՆԵՐ

= 4 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ. — I

Վ. Ա. ԱՆ ՍԻՐՈՅ

Ա.

Արեկ, արեկ, իմ խուպ սուրաթ, փառք ու պատիւ քո ստեղծողին,
Եղեմական դրախտէն կու գաս, արհմեալ անուն քո նաղշողին:

Բ.

Արեկ, արեւ գարնանային, և արեկ աշնան պայծառ լուսին,
Նիստ որ հայիմ երեսդ ի վեր, տեսդ հերիք է ինձ բաժին:

Գ.

Տեսդ բժիշկ է հիւանդին, առողջութիւն է ջերմնոտին,
Աչերդ ծով է ծարվածին, բերանդ քաղցր է քաղցածին:

Դ.

Ծոցդ է դրախտ անմահութեան, ի յետ դարձնէ գելած հոգին,
Ոչ մեռանի, ոչ ծերանայ, ոչ երեսվին դառնայ ղեղին:

Ա.

Վաղվնէն ում հանդիպի՝ ի ծայր ելնու արն ի բարին,
Ով որ զսուրաթն համբուրէ՝ խնդմով անցնէ զբոլոր տարին:

Զ.

Զով դու սիրով ի ներս ծննէս, ծաղկի բան զծառն ըզխնկենին,
Ով կուռ միջացդ զիրկ ածէ, կանաչ մընայ բան զնշդարին:

Է.

Խեւ Յովանէս Թուրկուրանցի՝ փառաւորէ զՀայր եւ զՈրդի,
Աղվոր սուրաթն ի հոգ դառնայ, և ի հուրն անշէջ իւր սիրելին:

Բնագիր Ա. էջ 103, — Հմմտ. — Գ էջ
307, Ն = Տաղասէր (= Հ. Ն. Ակինեան)
Արեւ, 1924, էջ 473, Ք = Յ. Քիւրաեան,
Հայրենիք Ամսագիր, 1935, Յունիս, էջ 31.

Ա. 1. — խուպ, Ք.

Գ. 1. — է, Գ, Զուռնի Ա.

Գ. 1. — անմահութիւն, ԱԳ.

Ե. 1. — ի ծայր, Ք. ի ծար, Ա. ի
ծեր, Գ.

Զ. Զուռնի Ք. Յով դու, Գ.

Է. 1. — Խէվ Յ. Թուրկուրանցի, Գ. —
Զ. — հիւրն, Ա.

= 5 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ.— 2

Ա.

Տեսայ պատկերը մի գեղեցիկ, զէտ զարեզակն որ լոյս կու տայ,
Տեսայ աչեր զէտ ըզծովեր, ուներ քան զամպ ու զտարիայ:

Բ.

Ուրակ ճակատ ու ճոխ բերան, ծամն ու վարսերն էր հոգեհան,
Ծոցն է լըցած սպիտակ վարդով, մէջքն ու թիկունք քան զուռ ճօճան:

Գ.

Ելից ի յիս հանց հուր ու բոց, որ կու վառիմ զաւրն ի լման,
Մոռցայ զուսումըն զոր ունի, մնացեր եմ լոկ աշխարհական:

Դ.

Ասցի, սիրէ զիս ծով աչեր, ասաց՝ պահեմ զաչս ի վերան,
Նիստ որ հայիմ երեսդ ի վեր, յերակ կացիր ինձ յերեսան:

Ե.

Աստուած ողորմաց ինձ եղբայրք, որ զայն երես ինձ պատասխան,
Թէ չէ մնայի խէվ կապելու, և ի շուրջ կու գի քան զգայլ զազան:

Զ.

Թէ շատ թէ քիչ ի յետ ծգեմ, միթէ անցնի հուրս ի խափան,
Նայ սէրն ի սիրտս ի ներս կ'երթայ, և ես կու մընամ մեղաց դարան:

Է.

Բերեմ անցնեմ զահն ի մըտիս, ու զդժոխոց հուրն անվախճան,
Մի թ'ազատիմ այս կըրակէս, որ յանկասկած ինձ վառեցան:

Ը.

Խէվ Յովանէս Թուրկուրանցի, ցրվէ զխորհուրդդ դիւական,
Հան ի սրտէդ սէր աշխարհիս, աւրհնէ զանեղ բանն էական:

= 6 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ.— 3

Ա.

Արեւնըման շողշողկտան, քանի սիրով զաչերդ ածես,
Թէ սէր յիշես ու թէ չյիշես, ես կու սիրեմ սրտովս զքեզ:

Բնագիր Ա. էջ 106. — Հմմտ. Գ. էջ 308, Բ = Զեռ. Ս. Թ. 1417, Տաղա-
րան Նոտրագիր, ԹԿ. ՌՂԳԳ = 1644, էջ 427, Ն = Արեգ, 1924, էջ 516, Բ = Հայր. Ամս. 1935, Ենս. էջ 32:

Ա. 2. — զերդ, Գ:

Գ. 2. — զուսումն զոր ունէի, Բ:

Դ. 1. — նայ ասաց, ԱԳՆԲ:

Ե. 1. — ողորմէր, ԱԲՆԲ:

Է. 1. — ի սըրտիս, Բ. անվաղջան,
Ա. անվաղճան, Գ:

Ը. 1. — Թուրկուրանցի, Գ. — 2. —

հանէ սրտէդ Գ:

Բնագիր, Ա. էջ 108, Հմմտ. Ն = Ա.

Բ.

Դուն ըզվէմերն խորտակես, դուն ըզլերունքն ի հալ հանես,
Զով դու սիրով նատար ենես, անանց կրակով զանծնիկն այրես:

Գ.

Դու աւրինակ ես աղէկնուն, այլ մայրն չէ բերեր զէտ բեզ,
Սպիտակ ճակատ ու սեւ աչեր, լութֆ ու քարամ ով լոյս երես:

Դ.

Լար շրթընովդ վարդ թափես, ճաւճան վզովդ բերդ քակես,
Ամէն անծամբդ ես գեղեցիկ, քաւէլ թէ բեզ նրման դու ես:

Ե.

Բայց ինչ ենեմ ճարակ չկայ, մահու մեղաց ներքեւ եմ ես,
Հայիմ ի բեզ, հայիմ ի նայ, որ ի հողոյ ստեղծեր է զբեզ:

Զ.

Խէվ Յովանէս Թուրկուրանցի, զաւրն ի բուն ընդ այլ կասես,
Զմարդն ի կըրակըն կու ծգես, դառնաս լընուս ջուր ւ անցնես:

= 7 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ.— 4

Ա.

Հազար Ուսուֆ է բեզ ծառայ, է արեգակն ու խուպ սուրաթ,
Ամէն աշխարհըս բեզ ֆտէ, զէրայ չունիս իսկի խալատ:

Բ.

Զըկայ ի բեզ մազ մի խալատ, անծամբդ սուրբ եւ անարատ,
Ես կու գրեմ զիս բեզ մատաղ, ու բեզ ծառայ ու բեզ զաքաթ:

Գ.

Շուշան ըռահան ու մանուշակ, ու նաւնաֆար ի ծոցն վարդ,
Անմահ խնծոր ու սերկելի, նուռն ու նարինջ ու կարմիր վարդ:

Դ.

Ծոցդ է դրախտ անմահութեան, անմահական պտղով դրախտ,
Դու աւրինակ ես աղէկնուն, ըզբեզ սիրէ Աստուած եւ մարդ:

բեզ, 1924, էջ 518, Բ = Հայր. Ամս. 1935, Թունիս, էջ 33, Ս = Գ. Վ. Սրուանձա-
եանց, Մանանայ, 1876, էջ 268 (խառնակ
է): Գ. էջ 309.

Ա. 1. — շողշող կը տաս, Ս. կու տաս,
Գ. — 2. — սէր — զիս, Ս.

Բ. 1. — ըզվէմերն, Ա. զվէմերն,
Բ. ըզվէմերն, ՆՍ. — 2. — նազար, Բ.
նազար, Ս.

Գ. 2. — ու սե — թուխ թուխ, Ս.

Դ. 2. — քաւել, Ն. քաւէլ, Բ. . . .
բեզ նրմանակ միայն դու ես, Ս.

Ե. 2. — . . . Է զբեզ, Գ. է քեզ, Ա.

Զ. 1. — ալլ, ՆՍ. ընդալ, Բ. . . .
Թուրկուրանցի, Գ.

Բնագիր Ա. էջ 110, Հմմտ. Գ. էջ 310,
Ն = Արեզ, 1924, էջ 518, Տ. էջ 29, Բ =
Հայր. Ամս. 1935, Թնս. էջ 33.

Բ = Գ, Բ.

Գ = Բ, Բ.

Դ = Գ, Բ. — Դ. 1. — անմահու-
թիւն, Ա. Դրախտ — լըցած, Ն. — . . .
լըման պտղովն անմահութեան, Բ.

Ե.

Հարեղանունն ես որոգայթ, բահանայից ականակուռ զարդ,
Զմիակեցին խելքն տանիս, թէ կեցեր է զօրն անապատ:

Զ.

Խէվ Յովանէս Թուրկուրանցի, սրտի մըտօք զականջըդ բաց,
Աստէնս արայ բեզ ճար շուտով, անտէն առնուս պըսակ փառաց:

= 8 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ.— 5

Ա.

Հանցկուն այլ ով տեսել զմրութ, տպագրիոն ակն ու ճուհար,
Ինծ յանկասկած ի դէմս ելաւ, շունչս քաղեց ու զխելքս էառ:

Բ.

Ձի թող ի յիս համբերութիւն, ի տուն ի դուրս չունիմ դադար,
Թէ շատ թէ քիչ ի յետ ձգեմ, տեսն ի մըտացս չի զնայր:

Գ.

Քանի տեսնում կու սարսափիմ, սիրտս ի փորիս կառնու զալար,
Ինծ մեղադիր է՞ր. կու լինիք, ով որ տեսնու չմնայ արդար:

Դ.

Ձէտ ըզթիթեռն ի մոմն ի մօտ, այրումն եկեր եմ չկայ ճար,
Այ իմ խումբի, ես ինչ ենեմ, եփ այս խոցոյս դեղն է դիժար:

Ե.

Խէվ Յովանէս Թուրկուրանցի, զօրն ի բուն ընդ ալ մի տար,
Հան ի սրտէտ զսէր աշխարհիս, Տէրն չտանի զկամբդ ի կատար:

= 9 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ.— 6

Ա.

Լոյս երեսացդ է քո փափաք, քաղաք Խութան ու Չինմաչին,
Թէ տեսնու զվարսդ Հեղըստան, ընդ որ երթաս հետդ կոչին:

Ե. 1. — ականատուզարդ, Գն. — Քիւրտեան կ'առաջարկէ սրբազրել. Ա. քահանայից ական ու զակարդ, որ յաջող է: — ականակուռ, Տ. ականակ ու զարդ, Ա. — 2. — զմիակեցւոց, Գ. — . . . որ կացեր է զօրն անարատ, Տ. Բնագիր, Ա. էջ 112, Հմմտ. Գ. էջ 311, Ք = Հայր. Ամս. 1935, Յլս. էջ 89, բազմավրիպակ:

Ա. 1. — Հընցկուն, Ք. — 2. — խնձ անկարծակ, Ք. եառ — խառ, Ա. Դ. 1. — ըզթիթեզն, Ա. Բնագիր, Ա. էջ 114, Հմմտ. Գ. էջ 312, Տ. էջ 32, Ք = Հայր. Ամս. 1935, Յլս. էջ 86, Ա. 1. — քո փափաք — խիստ փափուկ, Տ. — 2. — զվարսն, Ա. զվարսդ ի, Տ.

Բ.

Հարիւր տարու հաբեղանին, որ ճերմակն է դարձեր դեղին,
Կտրէ գրուտովկ պատարազին, ու զքեզ ուզէ առջեւ խաչին:

Դ.

Դու դեղ ես ուրախութեան, որ զքեզ տանին ի պաղջանին,
Զծամդ ու զվարսերդ ի վայր թողուս, զծոցդ բանաս ի մէջ պաղջին:

Դ.

Ով զքեզ սիրէ ոնց մեռանի, կամ երեսվին դառնայ դեղին,
Պարծանք ու վաշ քո ծընողին, փառք ու պատիւ քո արարչին:

Ե.

Մնց կարէ գովել զքեզ, Խէվ Յովանէս Թուրկուրանցին,
Քեզի վայլէ ծառայ խալթի, պուլղար, չարքազ, հոռոմ, լատին:

= 10 =

ԲԱՆՔ ՍԻՐՈՅ.— 7

Ա.

Թէ մահըն չէր ու կամ մեռնիլ, ես ունի շատ բան հոգալու,
Զիշխեմ դներ զիս պիղծ գործոյ, վախեմ չդադրի աչս ի լալու:

Բ.

Ես զքեզ տեսայ նրման լուսոյ, զէտ զարեզակն որ նոր կելնու,
Սիրոսս այրեցաւ բարկ կրակով, էս մնացի խեւ կապելու:

Դ.

Ես իմ սրտիս դանակ ածեմ, զաչքս ճաղի տամ հանելու,
Աստէնս չէնէ զիս ամօթով, անտէն բաժին կեր գեհննու:

Դ.

Բայց չէ շահեր մարդ ի սիրու, ոչ փառք առեր ի յԱստուծու,
Աստէնս կենէ զմարդն ամօթով, անտէն բաժին կեր գեհննու:

Ե.

Խեւ Յովանէս Թուրկուրանցի, մի դներ զքեզ պիղծ բաներու,
Ամէն ոչինչ դատարկ բանի անտէն համար ունիս տալու:

(3)

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Բ. 1. — տարւոյ, Տ. — 2. — զկօռ- 49: Դ. էջ 313,
տիկ, Տ. զքստուկ, Բ. — կըտրեն . . . Ա. 1. — ի լալոյ, Դ.

ուզէն, Դ.

Դ. 1. — . . . ու զքեզ գտնին . . . Բ.

Ե. 2. — . . . հոռոմ, լաչին, Ա.

Բնագիր, Ա. էջ 116, ՀՃԺԹ. Տ. էջ

Ա. 1. — ի լալոյ, Դ.

Դ. 2. — զիս — խիստ, Տ. չանէ . . .

անդէն, Դ.

Դ. 2. — անդէն, Դ.

Ե. 2. — անդէն, Դ.

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ

ԱՐԻԻԿ ձեռնարկուած գործ մը կըրնան ի կատար ածել այն ատեն միայն՝ երբ անոնցմէ մին շարունակաբար ուղղութիւն տալ անոնց գործունէութեան և վարէ նոյն նպատակին ձգտող աշխատանքը։ Ակնյայտ իրողութիւն մըն է այս պարագան, ուստի առարկութիւն չի վերցնել ըլլալով քացարձակ անհրաժեշտութիւն մը ընդհանուր ներդաշնակութեան մը ստեղծումին համար։ Պահ մը երեւակայեցէք խումբ մը թիւաբարողներ նաեւ մը մէջ՝ որոնցմէ իւրաքանչիւրը տարբեր ուղղութիւն մը երթալու համար ճիգ ի գործ դնէ։ Եթէ օրերով իսկ աշխատին, անոնց աշխատանքը ապարդիւն պիտի ըլլայ։ Առանց առաջնորդութեան, ամէն աշխատանք դատապարտուած է շփոթութեան մատնուելու և խանգարուելու։ Անոնք որոնք բանակի մը մէջ կամ պատերազմի դաշտին մէջ եղած են գիտեն թէ ինչքան կարևոր է պետի մը կամ հրահանգ տուողի մը ներկայութիւնը բարւոք գործունէութեան համար, և ինչ որ անհրաժեշտութիւն է բանակին համար, ճիշդ է նաև ընկերային օրեւ խմբաւորման համար։

Օրեւ առթիւ երբ մարդիկ փափաքին հաւաքական աշխատանք մը տանիլ, անոնց առաջնորդող մը անհրաժեշտ է։

Երբոր պետը ստանձնէ առաջնորդութիւնը, աշխատանքին մէջ կը մտնեն ճշտութիւն և հեղինակութիւն և կարգուսարքը կը յաջորդէ խառնաշփոթութեան։ Պատմութեան մէջ դանադան ճակատամարտներու ընթացքին գէշ առաջնորդուած ջոկատներ շփոթութեան մատնուելով պարտուած են, մինչդեռ զօրեղ սպարապետի մը հրամանատարութեամբ յաղթանակը կրնայ ըստոյգ ըլլալ։ Լաւ վարչաձևի մը ներքեւ, ժողովուրդ մը կարգապահ կ'ըլլայ, մինչդեռ կոռաւարելու յօռի ձեւ մը կրնայ յեղափոխութիւն և անբաղձալի կացութիւն ստեղծել։ Առանց առաջնորդութեան, ոչ ազգային կեանք, ոչ ընկերային և ոչ ալ զինուորական գործունէութիւն կրնայ ըլլալ։

Մարդկային ընկերութիւնը սկիզբէն ի վեր իր պատմութեան ընթացքին, ընտրած է իր առաջնորդները, որոնց քրդացած անունները նուիրապետութիւն մը կը շինեն։ Իւրաքանչիւր անգամ որ թագաւորներ, իշխաններ, առաջնորդներ, չարաչար վարուելով ժողովուրդին հետ կեղեքած են զայն, վար առնուելով նոյն ժողովուրդին կողմէ կորսնցուցած են իրենց զիբքը, ուրիշ մը յաջորդած է անոնց։ Երբոր Հոսովմէական կայսրութիւնը իր վարչական և զինուորական ոյժը կորսնցուց, անխիստ նական ժամանակաշրջանէ մը ետք մէջնեղ եկաւ աւատապետական գրութիւնը։ Դարձեալ երբ Ռուսիա դադրեցաւ մենատիրական և ցարական վարչաձև մը ունենալէ, պիւրօքքրաթիւնը ձեռք առին կոռաւարութիւնը։ Ամէն ատեն ալ յեղափոխականները ծայրայեղ են և խոտուեմներ ունին ապագային իրագործելի, բայց հակառակ իրենց փափաքներուն և խոտուեմներուն, երբեք չեն կրցած ճշմարիտ հաւասարութիւն բերել։ Հաւասարութիւնը պէտք է հասկնանք առիթ՝ այսինքն ամէն տաղանդ իրաւունք պէտք է ունենայ իր կարողութիւնները ծաղկեցնելու, նախասիրուած ասպարէզի մը մէջ, և ասոր համար պէտք է առիթ տրուի ամէն անհատի անխտիր։ Ըշմարիտ է որ ամէն ոք հաւասար է օրէնքին առջև, բայց չենք կրնար մտածել իշխողի և հպատակի, հրամայողի և հրամայուողի միջև հաւասարու-

թեան մը, ինչպէս չենք կրնար մտածել ընկերութեան մը մասին որ առաջնորդ չունի:

Մարդկութիւնը իր պատմութեան երկար ընթացքին, յարաբերաբար ուրիշ գիւտերու, տարօրինակօրէն քիչ թիւով հնարքներ գտած է ընտրելու իր առաջնորդները: Ժառանգաբար իշխելու ձեւը կանխագոյն մեթոտն է. և անտարակոյս որդեգրուած էր բոլոր թափառաշրջիկ ցեղերու կողմէ, որոնց մէջ երկցագոյն գաւազը միշտ կը յաջորդէր իր հօր: Եթէ պատահե՞ր որ աւագ զաւակը չընտրուէր իբրեւ իշխող, եղբայրներու միջև տեղի կ'ունենար արիւնալի և ողբերգական կռիւներ և ցեղը կը բաժնուէր հերձուածներու: Յոյն ողբերգութեան ինչպէս նաև Ս. Գրքին մէջ կը գտնենք նմանօրինակ պարագաներ: Հին մեծագոր միապետութիւններու ատեն, իշխանութեան փոխանցումը խաղաղութեամբ տեղի կ'ունենար, և ժառանգաբար թագաւորական ժիրանին և մականը ստացողը կը շահէր անվերապահ յարգանքը իր ժողովուրդին, անսահման արժէքով բեխքի մը:

Նափօլէօն որ հզօր կայսրութիւն մը հիմնել կը ցանկար, զիտցաւ և կշռեց այս պարագան: Անիկա գրաւէր թէ թագաւոր մը, — նոյնիսկ պարտեալ —, ի վերջոյ դարձեալ թագաւոր էր, բայց ինքնաստեղծ կայսր մը պէտք էր իր դիրքը ամրացնել տեսպէս շահուած յաղթանակներով:

Ժառանգութեամբ իշխանութիւն փոխանցելու անպատեհութիւններէն զխառնաբոյնը, աւագ զաւակին ինչ ինչ տկարութիւններն են, մտային կամ մարմնական: Փորձառութեան պակաս կամ տհասութիւն: Վաճառականական մեծ հաստատութիւններու մէջ ալ պարագան նոյնն է: Ապա ուրեմն, ժողովուրդ մը կամ հաստատութիւն մը պէտք է վստահուի անկարող առաջնորդի մը որ իրեն յանձնուած պատասխանատուութեանց զիրակցութիւնը պիտի չունենայ, և կամ պիտի չկարողանայ դանոնք լաւագոյնս կատարել: Բնականաբար ոչ կարգ մը երկիրներու մէջ ուր յաջորդութեան այս ձեւը որդեգրուած է և աւանդութիւնը կը պահանջէ սովորութեան կըր-

կնութիւնը, բացառութիւններ կ'ըլլան երբ թագաւոր մը կամ գահաժառանգ մը անկարող ըլլան ստանձնելու իշխանութիւնը: Անգլիոյ մէջ, օրինակի համար, գահակալութեան յաջորդութիւնը շատ անգամ փոփոխութեան ենթարկուած է խորհրդարանին կողմէ: Մեծ ձեռնարկներու աէր տուտրականներ ի կենդանութեան, իրենց գաւազներուն իրաւունքը որոշ սեղմութեան կ'ենթարկեն, սահմանափակելով անոնց պահանջքը, երբ գաւազներ նոյն ասպարէզին համար պէտք եղած տաղանդը ցոյց չեն տար: Պէտք է խոստովանիլ որ ողջմտութեամբ կառավարուած և խորհրդարանի երաշխաւորութիւնը ապահոված ունենալով միևնափայլական իշխանութիւնը մեծ առաւելութիւններ ունի բաղդատած ուրիշ վարչաձևերու:

Անձնականութիւն, ողջմտութիւն և զօրաւոր նկարագիր՝ հարկեցուցիչ զորածններ են պետի մը կեանքին մէջ: Ունէ իշխող պէտք է ունենայ անպայման այս տուեալները: Բոլոր առաջնորդները որոնց կարողութիւնը հարցական կը մնայ, հեղինակութեան պակաս մը կ'ունենան: Ընտրեալ առաջնորդ մը անփիճելի հեղինակութիւն պէտք է ունենայ անոնց վրայ՝ որոնք ընտրած են զինք. բայց յաճախ կը պատահի որ ընտրուողի մը մէջ պակսին էական նկատուող արժէքներ, այն ատեն խեղճ մարդը ստուերի մէջ և աննշան կը մնայ: Եթէ ընտրեալ մը զինք ընտրողներու կէտէն աւելին քուէն չէ շահած, այն ատեն ազգին համար կը սկսի տագնապալի և քառասան շրջան մը: Մեծ ժողովուրդներու կեանքին մէջ, շատ անգամ, տարակոյսի և յուսարեկութեանց պահեր կը սկսին, մահաւանդ երբ ընտրեալ մը չի շահիր ամբողջ ժողովուրդին անվերապահ վստահութիւնը:

Համայնքի մը առաջնորդ ընտրելը աւելի դժուար է երկրի մը առաջնորդը ընտրելէն, երբ ան ժամանակ մը ետք պիտի վերընտրուի: Խնչպէս կրնայ համայնքին առաջնորդը հնազանդութիւն պահանջել իր ժողովուրդէն երբ ատեն մը ետք անոնց քուէներուն պէտք պիտի ունենայ վերընտրուելու համար: Մեծ ամասնութեան քուէով պիտի մը ընտրելը լաւագոյն ձեւը չէ: Հանրապետական երկիրները տեսած են այս սխալէ մին անպատեհութիւնները և որդե-

գրած են պատգամաւորներու գրութիւն մը։ Ժողովուրդի առաջնորդ ընտրելու արդիական ձև մըն ալ կայ ըստ որուն ընտրելիները կը հարկադրուին քննութենէ մը անցնել, և յաջողելու պարագային միայն իրենց պաշտօնին կը կոչուին։ Այս ձևը նախապէս կիրարկուած է Զինատանի մէջ խզ աշխատի զօրու է Ծրանսայի մէջ։ Եթէ ճիշդ է որ այս գրութեան մէջ ամէն ոք առիթ մը ունի կարեւոր պաշտօններ ձեռք ձգելու, այսուհանդերձ լուրջ սխալներու մէջ ինչալու վտիւր կայ։ Մարդ մը որուն իմացական կարողութիւնները դանդաղօրէն կը զարգանան, և զուցէ քառասուն տարեկանին միայն կարենար սքանչելի առաջնորդ մը ըլլալ, աւելի կանուխ տարիքին անյարմար կը նկատուի իրեն յանձնուելիք պաշտօնին։ Առաջնորդի մը կարեւորագոյն արժանիքները յաճախ չեն երևիր, նոյնիսկ չեն ճանչցուիր քննութեանց ընթացքին։

Բնական է որ տարիքի յառաջացումով մարդ աւելի փորձառութիւն ձեռք բերէ պայմանաւ որ ապուշ չըլլայ կամ բան մը սորվելու համար ինքզինքը փակած չըլլայ աշխարհին դիմաց։ Ապա ուրեմն կարեւոր պաշտօններու համար ծննդեան վկայականներու նախկու է։

Ամենէն գործնական գրութիւնը, նախ ամենէն պատասխանատու պաշտօնեան ընտրելն է, յորմէնտէ կարգաւ իշխանութեան նուազ կարեւոր պաշտօնեաները կ'ընտրուին այսպէս։ — Պետք որոշ չափով մը իրմէ ստորագրաւ պաշտօնեային ալ արարքներուն տեսակ մը պատասխանատուն կը նկատուի։ Ուրեմն նախագահը պիտի ընտրէ իր վարչապետը, խորհրդարանի հաւանութեամբ։ Վարչապետը իր կարգին իր նախարարները, արտք ալ զանազան պաշտօնատուներու պատասխանատու անձերը, և տակաւին այս վերջիններն ալ պաշտօնատանց մասնակի ճիւղաւորութիւնները։ Այս ձևով, գլխիվայր բուրդ մը չիւնա՞ծ կ'ըլլանք որ թէ և ճարտարապետականօրէն անիմաստ է բայց և այնպէս յաջող վարչութեան մը ստեղծումին համար անհրաժեշտ։

Այս գրութիւնը լաւ է, այնքան որքան մարդկայնօրէն մեր հնարքները լաւ են... Թէ և տեսականօրէն կարելի, բայց գործնականապէս թերիներ ունի և անկատար է։ Նախապահի և նախարարներու ընտրութե-

նէն դուրս, միւս մնացեալ պաշտօնները անհրաժեշտաբար կախում պէտք է ունենան ընտրելիներու իրենց գիրքին համար գիտական և մասնագիտական հատկութենէ և մասնաւոր պատրաստութենէ, ինչպէս նաեւ բարոյական աւուր հիման մը և պարկեշտութեան։ Քանի որ երկրի մը շահն է որ խնդրոյ առարկայ է այստեղ, ուրեմն պաշտօններու համար պէտք չէ նկատի առնել ինքապաշտական կարծիքներ, կրօնք, դաւանանք, բարեկամութիւն կամ ազգակա-նութիւն։ Բայց ճշմարտութիւն է որ ոչինչ կ'արգիլէ մարդը զօրաւոր զգացումներ ունենալէ։ Քիչեր կան որոնք... ճշմարտութիւնը Պաշտօնէն աւելի սիրեն։ Բարեկամութիւններ, խնամութիւն և քաղաքական զանազան հոսանքներու և մտայնութեանց ենթակայ ըլլալը այս պարագային, ցաւալի-օրէն մեծ դեր կը խաղան։ Եթէ ամէն ոք կարենայ իր զգացումները սանձել, ճշմարտ արժէքներ կրնան երևան գալ։

Վերջապէս, յուսահատութեան պարագաներու, երբ ժողովուրդի մը ներքին վարչութիւնը կազմալուծուած է, ընտրութիւն տեղի չունենար, այլ՝ զօրաւոր անհատականութեամբ մէկը ինքզինքը կը պարտադրէ ժողովուրդին։ Քրօմուէլ ձիաւորներու ջակատի մը խմբապետն էր միայն։ Նափօլէօն լոկ հրամանատար մըն էր, որ ինքզինքը պարտադրեց ժողովուրդին։ Մեր ազգային պատմութեան մէջ ալ կան օրինակներ։ Ի մտի ունեցէք, ոնէ մէկը որ բռնութեամբ և ոյժով գիրքի կը հասնի, առաջնորդելու անհրաժեշտ արժանիքները պէտք է ունենայ։ Այլապէս, եթէ չունենար, պիտի չկարենար գիրքի և պատուի հասնիլ։ Հոս՝ դժուարութիւնը գիտնալն է թէ իր արժանիքները բարբի՞ մը կառավարելու մէջ կը սահմանափակուին թէ ամբողջ ժողովուրդ մը։

(Շարունակելի)

Ա. Մ.

ՊԱՏԱՐԱԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՍԱՆ ՅԲԱՆՍԻՍԿՈՅԷՆ ԴԷՊԻ ՍԻՏՆԻ

Մտերի կր երկայացնենք հետաքրքրական յօդուած մը ստորագրուած Գեոր. Տ. Ասողիկի Ծ. Վրդ. ի կողմէ որ այժմ իրեն Հոգեւոր Հովի կը գտնուի Աւստրալիա:

Գեոր. Տ. Ասողիկ Ծ. Վրդ. Ս. Արսուսը երէց անդամներէն մէկն է որ երկար տարիներ իրեն Հոգեւոր Հովի պաշտօնավարած է Զինասանի մէջ: Հինգ տարիներ առաջ, Զինասանի բաղաճական խառնակ վիճակին պատճառաւ վերադարձած էր ի Ս. Արսու, տարի մը ետք մեկնելով Հիւս. Ամերիկա, ուր երեք ամիս առաջ ստացաւ Ծառագոյն Վարդապետութեան աստիճան: Այս առիթով Սիոն ի սրէ կը մտադրէ Գեոր. Հայրօրորին կարողութիւն, լատեգոյնս յաջողելու համար աստուածապաշտելու եւ ազգօգուտ իր աշխատանքներուն մէջ:

ԽՄԲ.

«Փողովեցէ գնեխաւեայ կոստան
զի մի ինչ կարեցէ»

Քանի մը սրտակից բարեկամներու ուղեկցութեամբ, որոնք կրցին էլն ժամանակ դանկը և դալ զիս ուղարկելու համար Սան Ֆրանսիսկոյի նաւահանգիստը, որոնց գլուխը մեր սիրելի եղբայր և Գալիֆօրնիոյ արժանաւոր Առաջնորդ Գեոր. Տ. Շնորհք Ծ. Վրդ. Գալուստեանը, բարձրացանք ժամը 11ին ՕՒԷՁԷՑԻ վրայ, որ պիտի տանէր զիս Աւստրալիա — Սիանի:

Կէսօրին ճիշդ, նաւը քաշեց իր կամրջակը եղերքէն և խաբխարելու ու հեռացաւ քարափէն, մեր սիրելի բարեկամները վերջնականապէս բաժնելով մեզմէ. պահ մը կորսուեցայ հսկայ նաւին մէջ, մենակ հայ եկեղեցական ճամբորդս, բայց տակաւ առ տակաւ դէմքեր անձանօթ՝ սկսան ժպտալով մը կամ բարեկամ ընտելանալ և բարեկամանալ: Ծովին ալիքները երթալով ուսիլ սկսան, մեր նաւը աջ ու ձախ կ'օրօրուէր: Յաջորդ օրը առաւել վտանգի ազդանշանը տրուեցաւ փորձի համար, փրկութեան բաժնիները մեր վիզերէն անցուցած վաղեցիկ իւրաքանչիւրս իր սրտուած տեղը. նաւը մեծ քաղաքի մը տպաւորութիւնը կը թողուր, հազար հինգ հարիւր ճամբորդներ սանդուխներէն վեր ու վար,

նրբանցքներուն մէջ, խուճապի մատնուած իրենց թով կը վազվէին. անհուն ովկիանոսին վրայ, փորձն անգամ սարսաղակցիկ է:

Հինգ օրեր շարունակ ալիքներու վրայ ծախէն յետոյ հասանք Հաճախան կղզիները, որուն մայրաքաղաքն է Զոնօլուլու: Այս կղզիներէն աշխարհի ամենէն մեկուսացած վայրն է. կը դանուր կարեւոր ցամաքէն որեւէ ուղղութեամբ երկու հազար մղոն հեռու: Ութը կղզիներէն եօթը մարդարնակ են, 6400 քառակուսի մղոն տարածութեամբ և 500 000 բնակչութեամբ, որուն կէսը կ'ապրի Զոնօլուլուի մէջ. տեղացիք Արիական ծագում ունին, կը կարծուին եկած ըլլալ Ասիայէն, Մալայիան թերակղզիի վրայով, 500 Յ. Ք., թէ 1947ին կատարուած գիտական հետախուզութիւնները հակառակ ուղղութիւնէ մը եկած ըլլալին կը հաստատեն:

Մինչև 1779 կղզին անկախ էր, 1791ին Քամահամէհա Ա. կը թագաւորէր: Նաւագետ Վանքուվըր երկու անգամ այցելեց այս կղզիները, 1792ին և 1794ին, Անգլիոյ Ճօրճ Գ. ի կայսրութեան միացուց երկիրը, բայց կեդրոնական կառավարութեան կողմէ հաստատութիւն չգտաւ այս ալսը:

Կղզիին վերջին թագաւորն էր Քալաքաուա, որուն ժամէն յետոյ իր քոյրը յաջորդեց, տարի մը վերջ հրաժարեցաւ գահէն ու երկիրը եղաւ հանրապետական, առանց արիւնահեղուքի: 1897ին Ամերիկեան իշխանութեան տակ մտաւ, յաջորդ տարին տեղական կառավարութիւն մը հիմնուեցաւ, 1900ին իբր նախագահ ունեցաւ Տօլ անուն ոմն, 1940ին Միացեալ Նահանգներու Միութեան միացաւ, Ռուզվելթի իշխանութեան օրով. Ռուզվելթ Ամերիկայի նախագահներէն առաջինն էր որ այցելեց Զոնօլուլու 1934ին:

Առաւան ժամը 8ին, երբ տակաւին նաւը չէր խաբխարել եղերքին, պզտիկ շոգեմակոյիով մը եկան բարեգալուստի և զիմաւորութեան Զոնօլուլուի պարող աղջիկները, իրենց նուագարաններով, պաննի տերեւէ շրջազգեստներով, ծաղիկներով պըճնուած, վեր բարձրացան, նաւին առաջին յարկը, ուր հաւաքուած էին բոլոր ճամբորդները: Գոյնզգոյն ու բուրբախաւէտ ծաղիկներէ զօրծուած մանեակներ անցուցին բոլոր ճամբորդներու վիզերէն, սկսան

սուազել, երգել ու պարել Հաւայեան լեզուով, Համակ ժպտաւ և կեանք էին կարծես արեւոտ այդ երկրին արեւախայծ գոտրիկները. իրենց երկրի բնութեան պէս ունէին վայրենի ու անարուեստ հրապոյր մը, ճկուն, ծիծաղկոտ ու համակրելի արտայայտութիւն. համակ բոյր, քաղցրութիւն ու երգ, զրախտանման այդ երկրին շարժուն ու կենդանի պատկերն էին, թռչուններու երգին, ծաղիկներու բոյրին, անծայրածիր ոգիների խաղաղ ու օրօրուն պշտէքին, այդ բոյրէն շող մը, բոյր մը, խայծ մը, թրթրո մը ունէին իրենց էութեան մէջ: Բոլոր ճամբորդները այդ զգլխիչ մթնոլորտի ազդեցութեան տակ կարծես փոխադրուած էին բերիներու աշխարհը. նաւին բոյր գեղեցկուհիները պահ մը վերջօտնուած էին ու մոռցուած Հոնոլուլուի առինքնող նոր գեղեցկութիւններով: Նուազեցին, երգեցին ու պարեցին այդ ծովանոյշները: Ծամբորդներէն ոմանք կը ձայնակցէին անոնց, ուրիշներ հիացիկ նայուածքով ու սրբազան թովշանքով մը հմայուած, կը հետեւէին անոնց ներդաշնակ օրօրումներուն, թրթուեն ձայնին, համակ երաժշտութիւն դարձած, ծովէն ծնած նոր երգին ու մրմունջին:

Նուր կամաց կամաց, նազանքով, երգի ու պարի շոյանքով կը մօտենայ քարափին, ու յանկարծ նուազախումբը եզերքէն կը սկսի ծովափիւս նուազ մը մեկնուել, տարբեր հրապոյրով, տարբեր գեղեցկութեամբ. թաշկինակի և ձեռքի շարժումները նշմարելի կ'ըլլան, կամաց կամաց դէմքերու գլծերը որոշ կերպով կը պարզուին առաւան արեւին առաջին ճառագայթներուն հետ, թուխ սակայն անուշութեամբ նրթուած գիմանկարներ, անհամբեր կը սպասեն մեր բոլորին եզերք հասնելուն:

Կանխաւ եղած կարգադրութեան մը համաձայն զուրս կը վազենք նաւէն, հինգ օրուան բանտային վիճակէն թեթեւացած, ծովուն ալեկոծութենէն ձեռնուած ու յոյնած, ցամաքի կարօտով, մանաւանդ Հոնոլուլուի չպատմուած բնութեան գեղեցկութիւններով հետաքրքիր, զուրս կը նետուինք անհամբեր, կը լեցուինք հանրակառքերու մէջ, երթալ տեսնելու համար բնութեան ուրիշ հրաշալիքները: Օղբ մեղմ, արեւոտ ու պայծառ, գինովցնող անուշութիւն մը կը բուրէ ամէն կողմ. մոռցած

ենք ոգիւններս վայրագ ալեկոծութիւնը, այսօր հանդարտ է հայելիի մը պէս, քանի մը ժամ ցամաքէն առնել կ'ուզենք մեր կարօտը և ըմբռնել բնութեան գեղեցկութիւնները: Երգնաձեռնէք մեծ քաղաքներու ձեռակերտ գեղեցկութիւններէն ու ճարտարութիւններէն, մանաւանդ պարելով Ամերիկայի նման մեծափարթամ ու հարուստ երկրի մը մէջ ուր ամէն օր կը հանդիպիս մտաւայաց արուեստի գլուխ-գործոցներու: Հոնոլուլու մեր լեզուով կը թարգմանուի երկնային հանդիսարան. մեր առաջնորդը տեղացի, միջակ տարիքով ու հասակով մէկն է, տեղեկութիւններ կուտայ անցած ատեններ և կը բացատրէ զխաւեր տեսարժան տեղերը: Հին թագաւորական պալատին առջեւ անցանք, գեղակերտ երկայարկանի պղտիկ տուն մըն է, մասնք ճարտական կոստումն մը, մաքուր ու փահերով զարդարուած ոչ շատ մեծ մեհեան մը, Պուտտայի մեծազիր ու փոքր արձաններ բազմած քիմի մը վրայ, խաղաղօրէն խորասուզուած մթաստուեր խորութեան մը մէջ, տարտամ հեռաւորութեան մը յոռած իր նայուածքը, անէացումի խորհուրդին մէջ հիւսած դեռ կ'ապրի շատերու խաղաղ ու զգայալիկ կոյտեսան համար: Ես տեսած էի Պուտտայի մեհեանները ասկէ առաջ, Չինաստան և ի ծարուն, սակայն հոս բաւական ազդուած են քրիստոնեայ Ամերիկայէն, ներքին կահաւորման ու արտաքին ձեւերուն մէջ: Պուտտայի արձանը սակայն նոյնն է ամէն տեղ:

Այցելեցինք Մորմոններու նորաշէն տաճարը, գեղեցիկ ու գրաւիչ շրջափակով, աւելի գրաւիչ քան տաճարին շէնքը. ներս մուտքը միայն անդամներուն կարելի է, ուստի շրջան մը կատարեցինք շէնքին շուրջ կողմ. պաշտօնեայ մը բացառութիւններ տուաւ իրենց աղանդի ծագման շուրջ ու տեղաւորութեանք կտոքերու մէջ, շարունակելու համար մեր պատշաճ: Ուրապոտոյտ ճամբաներով բարձրացանք լեռան մը լանջերն ի վեր, մեքենավարը կանգ առաւ տեղ մը ցոյց տալու համար համայնապատկերը, մը քաղաք և ծովի հրաշալի տեսարանը և զէպի վեր երկու ջրվէժներ, երկու հարկուր մէկը բարձրութենէն գահավէժ կ'ըլլային, յիշեցնելով մեզի Եօսամիտի գեղեցիկ ջրվէժները: Մեր առաջնորդը

մեզի բացատրեց թէ այդ ջրվէժներէն մէկուն ջուրը որոշ տեղէ մը սկսեալ գէպի վեր կ'երթայ փոխանակ վար հասելու: արդարեւ հեռուն կը տեսնուէր որ այդ մէկ ջրվէժին ջուրը մինչև որոշ տեղ մը հասնելէ ետք, նոր և սուր գահաձէժի մը սկիզբին գէպի վեր օդին մէջ կը կորսուէր սաստիկ հոգէ մը քշուած, իսկ միւսը վար կը թափուէր մեծ ուժգնութեամբ:

Կէսօրին կեցանք պանդոկի մը պարտէզին մէջ, ճաշի մասնաւոր տափերը որ նաւէն հետերնիս տարած էինք. բացինք, ճաշեցինք ու ճամբանիս շարունակեցինք: այս անգամ շաքարեղէզի և անանասի անձայրածիր դաշտերէն անցնելով, Հանդիպեցանք նաև պատմական Բրլ շարպըր, ուր տակուսին կ'երեւէին ընկղմած նաւի կայմեր ջուրերէն վեր:

Պտույտէն վերադարձին, հետաքրքրուեցայ գտնել հայերու հետքեր այս անձանօթ ու հեռուոր խորքը Սաղաղականի. հեռաձայնի զիրքը ասի և հոն գտայ Ռոյ Էստեան անուն հայ մը. թելեֆօն բացի, բացատրեցի իմ ով ըլլալս, հրախրեցի զինքը որ նաև գայ. մէկ ժամէն իր ամերիկացի տիկնոջ հետ եկաւ. Ռոյ Կարնեցի ծնողքի մը, Էստեաններու տղան է, երիտասարդ: Ծնած է Ճարոն, իր ուսումը առած՝ Շանկհայ, իրրե թղթակից ամերիկեան մեծ լրագրի մը, Էստեիկքը Բեհսի: Զիս տարին իրենց տունը ճաշի. ունի շուրջ տաս տարեկան տղայ մը, Դանիէլ անունով իր աւաղին կնոջմէն որ մեկուս է. իր շատ ազնիւ տիկինը իսկոյն կը սկսի կերակուրի պատրաստութեան. ցաւ կը յայտնէ որ հայկական կերակուրներ չկրնար պատրաստել. ճաշէն վերջ զիս տարին ուրիշ հայ տիկնոջ մը տունը. ամուսինը ամերիկացի մըն է, տիկինը Ֆրէզնոյէն Յակոբեաններու աղջիկն է, Մշեցի ծնողքէ. մայրը տակուսին հոն, եզրայր մը ունի Լոս Անճէլըս: Հոն կան ուրիշ երկու հայեր ալ, մին Յակոբ Բարաշէան, որ թէ կ'ուսանի և թէ կ'ուսուցանէ համալսարանի մէջ, մէկ մըն ալ դարձեալ Էստեիկքը Բեհսի լուսանկարչական բաժնին մէջ կ'աշխատի. անուննին և հասցէնին չունենալուս պատճառաւ ու ժամանակի սղութեան հետևանք կարող չեղանք հանդիպիլ անոնց ևս: Հայ եկեղեցական երեւումը ասանկ աշխարհի կեդրոններէն հեռու

վայրերու մէջ ցրուած հայերուն համար շատ աւելի ոգևորիչ ու տպաւորիչ է. կարծես երկինքէն իջածի պէս ընդունեցին զիս տեղւոյն հայերը. անակիկաօրէն, հոգեկան մեծ հրճուանք ու բաւականութիւն ունեցան, կը սիրեն տեսնել հաճոյքով ու կարօտով իրենց եկեղեցականը:

Կէս գիշերին հրաժեշտ տուինք մեր նոր բարեկամներուն և Հօնօլուլուին, որ այնքան սրտազին ընդունելութեամբ զմաւորած էին մեզ առաւել կանուխ: Մասնաւորաբար յիշատակելի օր մը եղաւ այս օրը ինծի և հոն ապրող հայերուն համար: Ժամ մը վերջը, անհուն սկիզբանոր դարձեալ գմեղ առաւ իր անյատակ ու անեզր ալիքներուն վրայ, բայց խաղաղ ու տաքուկ այս անգամ:

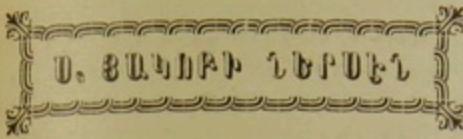
Հօնօլուլուէն Ֆիճի վեց օրուան ճամբայ է. Սըվա, կղզեխումբի ամենէն մեծ ու հարուստ կղզին է: Ամերիկեան կիսագունդէն անցանք Հին Աշխարհի, Ասիական կիսագունդը, Ամերիկայի հաշիւս վերջացաւ. իսկոյն 19էն ցատկեցինք 21ը, Երկուշաբթին մէջը գնաց, Կիրակիէն յետոյ Երեքշաբթի եղաւ. օրագրութիւնս խանդարուեցաւ:

Առաւել կանուխ, խցիկիս սպասաւորը ինծի պատկերաւոր, տպուած թուղթ մը բերաւ. հասարակածը անցած ըլլալու վկայականն էր, ճակատը կնքուած ահաւոր դատկերովը նեպտոն հաստուծոյն, չրջապատուած իր ծովային բոլոր ուժերով: Հոսովէական զիցարանութեան մէջ ջուրերու և ծովերու աստուածն է, հաւասար յունական Պոսիդոնին: Նեպտոն իր մեհեանը ունէր Հոմար մէջ 390 թուականին Ն. Ք.: Հինգ օր շարունակ պայքարեցաւ, փոթորիկներ յարոյց մեր նաւին դէմ իր անողոքելի բարկութեամբ և վերջապէս ճանչցանք իր վեհապետական իշխանութիւնը, դաշինք կնքեցինք ու խաղաղութիւնը հաստատուեցաւ ծովերու կայսրութեան մէջ: Արեւ իր սլաքներով, այրող ճառագայթներով պարտութեան մատնեց նեպտոնը իր բոլոր ուժերով:

Սիւնի

ԱՍՈՂԻԿ Ծ. ՎՐԴ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(Մշտեալ յաջորդ ինքն)

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Կիր. 6 փետր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Բ. Գողգոթայի վերնամասերն մէջ, ժամաբարն էր չոգ. Տ. Զաւէն վրդ. Զինչինեան:

● Ուր. 11 փետր. — Ի Ս. Յակոբ պաշտուած վաղուան նախատեսակին նախագահեց Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմհանեան:

● Եր. 12 փետր. — Տօն Ս. Սարգսի զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգսի մատարն մէջ: Ժամաբարն էր չոգ. Տ. Վարսեմ վրդ. Գապարահան: Ապա, Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմհանեան նախագահեց Ս. Աթոռոյ մեծ բարեկամ և բարերար Վսեմ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի ծնողաց հոգիներուն ի հանգիստ կատարուող հանդիսաւոր հանգստեան կարգին: Մայր Տաճարի ատեանին մէջ ամբողջ Միաբանութեան և Ժողովուրդի մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ հոգեբարձ և սրտատու հոգեհանգրտեան պաշտամունքը:

● Կիր. 13 փետր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ: Պատարագեց և քարոզեց Անթիլիասի Միաբանութենէն հիւրաբար քաղաքս գտնուող չոգ. Տ. Շահէ վրդ. Անճման, բնաբան ունեւարով օրուան ծառայութեան համար: Որք քաջ առ իս՝ ո՛չ քաղցիցէ. և որ հաւատայ յիս՝ ո՛չ երբեք ծաւաւեցիս (Յովհ. Զ. 35): Չոգ. Հայրսուրբը քաջարեց կրօնքին և զիտութեան առանձին տեղերը և զերբերը մարդկային կեանքին մէջ:

● Կիր. 20 փետր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Բ. Գողգոթայի վերնամասերն մէջ, ժամաբարն էր չոգ. Տ. Վաղգէն Արեղայ Դպրաւարեան:

● Դշ. 23 փետր. — Վարդանանց նախատեսակը մեծ հանդիսաւորութեամբ պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Հանդիսաւորեան էր Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմհանեան:

● Եշ. 24 փետր. — Տօն Ս. Վարդանանց 1036 վկայիցն (Տօն ազգային): Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարին մէջ մատուցեց՝ ըստ սովորութեան, ժոնգ. Վարժաբանի և Ընծաբանի Տեսուչը՝ չոգ. Տ. Հայկազուն վրդ. Արքահանան և քարոզեց, բնաբան ունեւարով Եղիշէն «Մահ իմացեալ անմահութիւն է», յարգորելով ներկաներուն սիրելի իրենց Մայրնի Նկի վեցին ու զօրօգուրով մեր ազգային արժէքներուն վրայ, հաւատքով պաշտպանուած և զօրացած, Ընտան համար արժանաւոր յարգները Վարդանանց սերունդին, Պատարագէն ետք, Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմհանեան նախագահեց բոլան:

զակ հայ նահատակաց հոգիներուն համար կատարուած հանդիսաւոր հոգեհանգիստին:

● Ուր. 25 փետր. — Առաւօտեան ժամերգութենէն ետք, Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմհանեանի զխաւարութեամբ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Ասորոց Ս. Մարկոս Աւետարանի կեկեղեցին, ուր Ս. Պատարագը մատուցեց և քարոզեց չոգ. Տ. Պարգե վրդ. Վրթանէսեան, Երանի ու Ղարմաձաց զի նոքա ողորմութիւն գտցեն՝ բնաբանով (Մատթ. Ե. 7): Ապա Միաբանութիւնը պատուասիրուեցաւ Ասորոց չոգ. Տեսչէն:

● Եր. 26 փետր. — Ըստ սովորութեան, երեկոյեան ժամերգութեան ընթացքին, Մայր Տաճարի զխաւար խորաններն ու սրբանկարները վարագուրուեցան. ապա, Ասպ խորանինը կըրկին քաջութեամբ կատարուեցան Տեսուչը գտնուող նախատեսակն ու «Անդառանջը», մեծ վայելուչ հանդիսաւորութեամբ, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Սուրէն Արքեպս. Մանասեանի:

— Իրիկուան ժամը 7ին, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցան հանդիսաւոր «Եկեղեցէ» և Հալուս, դարձեալ նախագահութեամբ Գեր. Տ. Սուրէն Արքեպիսկոպոսի:

— Դիւերասկիզբին, Մայրավանքի շատ մը թաղերուն մէջ կը վառէր Տեսուչը դառաջի աւանդական կրակը, որուն շուրջ ժողովուրդը սարքած էր խրախճանական տեսարաններ:

● Կիր. 27 փետր. — Ա. Քառասնորդաց: Բուն Բաղնիկեղան և Տեսուչը զառաջ: Հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարին մէջ մատուցեց Գեր. Տ. Սուրէն Արքեպս. Մանասեան:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Դշ. 1 փետր. — Առաւօտուն, չոգ. Տ. Յակոբ վրդ. Վարդանեան վանական զործերով մեկնեցաւ Իսթայէլ, Վերադարձաւ Կիր. 6.2.55 Կ. Վ.:

● Եր. 5 փետր. — Երեկոյեան, օղային գծով Պէյրութէն Ս. Աթոռ ժամանեց Ս. Աթոռոյս քարեկամ և ծանօթ նարտարապետ Տէր Մ. Ալթունեան Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան զործերու առնչութեամբ և մեկնեցաւ Ուր. 11 փետր. ի Կէսրէ ետք:

● Դշ. 9 փետր. — Երեկոյեան, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը, որ տաւ օրեր առաջ մեկնած էր Պէյրութ, վերադարձաւ Ս. Աթոռ: Իրեն կընդհանար Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռին երկտասարկ միաբաններէն՝ Դիւանապետ չոգ. Տ. Շահէ վրդ. Անճման, չոգ. Հայրը մեկնեցաւ Դշ. 15 փետրուարի առաւօտուն:

● Եր. 12 փետր. — Կէսրէ ետք, տեղւոյս Centre Culturel-ի կողմէ, Ֆրէնչերու զպրցին մէջ տրուած երեք արժապատկերներու ներկայացման ներկայ եղաւ չոգ. Տ. Զաւէն վրդ. Զինչինեան:

Ս. ՎԱՐԳԱՆԱՆԵՑ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՐՈՒՍԱԼՆԵՄԻ ՍԷՋ

Պաղեստինի ֆաղափական սազմապէն եւ նշանակմի աղէտէն առաջ, Ս. Արուսյա Ժառանգաւորաց վարժարանի սաները ամեն տարի, Ս. Վարգանանց տօնին, կը ներկայացնէին Վարդանանց բաժնեւթուղ մը: Ներկայացուած են Սմբատ Բիւրաշի Աւարդէ Արշէլ-ը, Յ. Օսականի Երբ Դաշէլ Զէյթէնը եւ ուրիշներ:

Այս տարի վարժարանիս եւ բնծայարանիս Հոգ. Տեսուչ՝ Հայկազուն Վրդ. Աբրահամանի նախաձեռնութեամբ եւ մեծ պատասխանութեամբ ներկայացուեցաւ Երբ Դաշէլ ՎԱՐԴԱՆԱՆԵՑ. Վարգանանց զոյամարտի 1500 ամենակին առիւ զրուած վեց տարուով տամ մը:

Յիշեալ բաժնեւթուղը առաջին անգամ ըլլալով կը բնագործէր նշանակմի մէջ եւ

● Կիր. 13 փետր. — Կէտարէ ետք, քաղաքիս Ազ-Չահրա պաղոտկին մէջ կառավարութեան կողմէ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցաւ, ի պատիւ մասնագէտ շարտաւագէտ Mr. C. T. Woolley-ի, որ յատկապէս Լոնտոնէն ժամանած է Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան գործերու առնչութեամբ: Թէյասեղանին ներկայ գտնուեցաւ Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Աբրահամանի, Տիարք Կարպիս Հիւրկանի եւ Կարապետ Անդրեանի:

● Դչ. 16 փետր. — Առաւօտուն, Arabi Airways ընկերութեան Տնօրէնը այցելեց Պատրիարքարան եւ ընդունուեցաւ Տեղապահ Սրբազանէն: — Կէտարէ ետք, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը օդային գծով մեկնեցաւ Եգիպտոս, իրեն հետ ունենալով Անթիոսի միաբաններէն Հոգ. Տ. Շահէ Վրդ. Անէմանը:

● Եշ. 24 փետր. — Կէտարէ ետք, տեղւոյս Centre Culturel-ի կողմէ, Ecole Biblique-ի սրահին մէջ, Բեթղէմէմի Յրանախան հիւանդանոցի վիրաբուժապետ Dr. Laurent Gaspar-ի կողմէ Միտքին խորհուրդը Նիւթին շուրջ տրուած բանաստեղծեան ներկայ գտնուեցաւ Բար. Յովսէփ Սրկ. Մամուր:

Ժողովուրդի բնտնանին որ լեցուցած էր սրահը, ահաւա՜ստ կ'ըլլար, կենդանի պակհեւում, Վարդանանցի խորհուրդին, զոր Սրբազան հեղինակը ինքնատիպ նուաճումով եւ բացառիկ գեղեցկութեամբ յաջողած է նուաճել:

Բնագործութիւնն ու խաղաղութիւնը ընդհանրապէս յաջող էր եւ երբեք տեղ-տեղ անխուսափելի նուաղումներ ունեցան հոգեւոր, որոնք արուեստագէտ դերասաններ չեն, այսուհանգեթէ բաժնեւթուղին գրական խորունկ ենթահողը, Վարդանանցի հերոսական կեցուածքը, եւ ողբի վաճառութիւնը բոլորովին մոռցնել կուտային փոքր այդ նուաղումները:

Յասկապէս յիշատակութեան արժանի է վեցերորդ տարուածը ուր կը պատմուի 35 տարի վերջ տեղի ունեցող գեպիերը. Յովնան Մանգակունի կարողիկոսի եւ Վանան Մա. միկոնեանի օրով, երբ Վալարե Արալից Արհան, ազատութիւն կը շնորհէ Հայաստան Աւստրիին եւ Վարդանանց բարոյապէս յաղթական կը հանդիսանան Պատրիք կայսրութեան հօգի իշխանութեան:

Վեցերորդ տարուածին երբ վարագոյրը կը բացուի, կ'երեւի Դուրին Մայր եկեղեցին, տօնական օրերու յատուկ զարդարանքով եւ խումբը կ'երգէ Ուր-է-Էր Ս-ը-է-Էր-է-է-է շարականը. Մանգակունի կարողիկոս կ'արտասանէ, ազատութեան եւ խաղաղութեան ծառաի բոլոր ունկնդիրներուն մօրմեն անգամ մը եւս տարուաի հոսանք մը անցնելով: —

Ուրախութիւն հոգիներուն,
Ժողովուրդին, երկրին Հայոց:
Մեռեալ վերջ, արիւնքն վերջ,
Անա ճորէն
Կը բացուի այդ ազատութեան,
Խաղաղութիւն,
Վրդան հոգին
Հայաստանեայց մեր աշխարհին...

المدير والمحرر المسؤول - الآب هايكازون أبراهاميان
العدد ٢

تصويرها - بطريكية الارمن الارثوذكس
تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس

فبراير ١٩٥٥

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem, Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Father Haigazoun Abrahamian, Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

**«ԱՌՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒՂԱՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏՈՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆՔ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ: Այստեղան-Բէօմ: Նուէր Վիեննայի Միօրթ. Տպէն:
ԲԱՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ Ա. 1 եւ Ա. 2: Նուէր «Բան Աստուծոյ»ի Խմբագրութենէն:
Գալուստ Էյնաթեան կը նուիրէ. —

ա) ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԸ ԵՒ ԻՐ ՏԱՐԱԳԻՐ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ: Պոսթըն, 1942: [բուն: 1945:
բ) ՅԻՇԱՏԿԱՐԱՆ: Նուիրուած 1896ի եւ 1915ի Վասպուրկնի Հերոսամարտե-
THE ARABIAN PENINSULA. Prepared under the direction of the Near East Section, Divi-
sion of Orientalia. The Library of Congress (presented by them).

8TH ANNUAL CONVENTION OF THE ASSOCIATION OF ARMENIAN CHURCH CHOIRS
OF AMERICA. Presented by St. John's Armenian Church, Michigan.

Անտիոքի Ասորական Պատրիարքարանը կը նուիրէ Արաբերէն կրօնական զիրք մը:
ԳՈՐԾ ՈՍԿԵՂՆԻԿ ՍԱՄՈՒՆԻ ՌԱՐՔԻ ՀՐԷԻ: 1876: Նուէր Ս. Աթոռոյ Տպարանէն:
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐԸ ԵՒ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹԻՉՆԵՐԸ — Ա. Հատոր: ԲԺ. Թորոս Կ.

Պատմահան: Նուէր Անգրանիկ Նաճարեանէ: Հայէպ, 1954:
ԱՆՄԱՀ ՏԻՊՈՐՆԵՐ: Յակոբ Հիսայեան (նուիրատու): Փարիզ, 1945:
ԴԻԻՑԱԶՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՐԴԻՆ ՄԿԻՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ: Յակոբ Հիսայեան (նւրտ.):
ԱՄԻՏԱՅԻ ԱՐԶԱԳԱՆԴՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԿՈՉՈՒՄԸ ԵՒ Բ. ՀԱՏՈՐ: Տիգրան Մկունչ (նւրտ.):
ՀԱՅԿԱՐԱՆ — Նախապատրաստական Ընթացք: Բ. Թաշեան (նւրտ.): Գահիրէ, 1953:
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՅԲԵՆԵԱՐԱՆ: Լեռ Կամսար: Նուէր Կ. Գազանճեանէ:
ՍՈՎԵՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱ-
ՆՈՒԹԻՒՆԸ: Աբէլ Նազարեան (նուիրատու): Փարիզ, 1954:

ՀԱՅ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՄԵՇ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆԻ ՄԷՋ: Թրգմ. Ռուսերէնից
Աբէլ Նազարեան (նուիրատու): Փարիզ, 1954:
ՎԵՐՅԵՇՈՒՄՆԵՐ ԿԵԱՆՔԻ ՄԸ ԷՋԵՐԷՆ: Կարապետ Յ. Քէշիշեան: Նուէր Տպ. Շիրակէ:
ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՋ ԲԱՐՈՅԱԼԻՑ ՊԱՄՈՒԱԾՔՆԵՐՈՒ — Կ. Պրակ: Նուէր Նուպար Պէրպէր-
եանէ: Պէյրութ, 1954:

ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՄԵՆՏՈՐԸ: Տօթթ. Ա. Աբէլեան (նուիրատու):
ԱՆԱՀԻՏ ԿԱՄ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՖԷԼՓՓԸՐԸ: Տօթթ. Ա. Աբէլեան (նուիրատու):
ՎԱՂՈՒԱՆ ԱՐՇԱԼՈՅԱՐ: Տօթթ. Ա. Աբէլեան (նուիրատու):
ՈՍԿԻ ԱՔԱՂԱՂ: Բաթիքի: Նուէր Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքահամեանէ:
ՏԱՐԱԲԱՍ ՈՒՍԱՆՈՂԸ: Հրանդ Համբարեան: Նուէր Տօթթ. Կ. Համբարեանէ:
Ո՞Վ Է «ՅՈՒԴԱՅԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ» ԳՐԻԻ ՀԵՂԻՆԱԿԸ: Վ. Սարեան (նւրտ.): Թէհրան, 1953:
ՅՈՒԴԱՆ ՅԻՍՈՒՍԻ ԴԵՐՈՒՄ: Եղիշէ Իշխանեան (նուիրատու): Թէհրան, 1954:

FORTUNES IN FORMULAS. Gardner D. Hiscox & Prof. T. O'Connor Sloane. New York,
1953. Նուէր Գրիգոր Արօեանէ:

ՀԱՒԱՔԱՅՈՅ ԽՈՐՀՐԴՈՅ. Ճալման (նուիրատու): Լօս Անճելլոս, 1954:
ԱՂՕԹԻ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ: Բիւզանդ. եղիպեան: Նուէր Մեսրոպ Արդ. Եւմուրթա-
ՕՐԵՐՈՒՍ ՀԵՏ: Միսաթ Թորլաքեան (նուիրատու): Լօս Անճելլոս, 1953: [ճեանէ:
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ: Ճէյմս Մանտալեան (նուիրատու): Պոսթըն, 1954:
ՀԱՅ ԵՒ ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐ (1688 — 1940): Հատոր Ա.: Տօթթ. Ա. Ն. Մեզ-
պուրեան (նուիրատու):

ԼԻԱԿԱՍՐ ԴՐԱՑՈՒՑԱԿ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ՏՊԱՐԱՆԻՆ: Նուէր Ս. Աթոռոյ Տպարանէն:
ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ — Բ. Հատոր: Յ. Օշական: Նուէր Ս.
Աթոռոյ Տպարանէն, 1954:

THE ISLAND OF CYPRUS. Compiled & edited by L. & H. A. Mangoyan (donor).
ՎԵՐԱՀԱՍ ՊԱՅԲԱՐԸ: Է. Կ. Հուայթ: Նուէր Ա. Աշոտէն: Պէյրութ, 1954:
ՀԵՏԱՔՐԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ: Վահրամ Տաթեան: Նուէր Օր. Ա. Տաթեանէ: Պոսթըն, 1954:
ՀԱՏԸՆՏԻՐ — ՎԱՀԱՆ ԹԷԲԷԱՆ: Հրատ. եւ Նուէր Եղ. Պողպատեանէ: Պէյրութ, 1954:

ՄՕՏ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՄՆԵՆ

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ԿՐՏՍԵՐ ՌՈՄԱՆՔԻՔՆԵՐ

Թ. ԹԵՐԶԵԱՆ — Յ. ՍԵԹԵԱՆ — Մ. ԱՋԵՍԵԱՆ — Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Յ. ԳՕՇ

ԿՐԱԿԷ ՇԱՊԻԿԻ ՄԷՋ

(Պատմագրություն)

ՀԱՄԱՊԱՏՈՒՄ: Մաղաքիա Արք. Օրմանեան: Նուէր Հյգ. Եկղ. Կիրակ. Կարոյններէն: 1953:
ԱՍՏՈՒՄՈՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԱՐԻՒԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ: Յովհաննէս Յ. Գալուզեան (նւրտ.):
ԿԱՐԳ ՈՏԵԼՈՒՅՈՒՆ: Չայնագրեց Պսակ Վրդ. Թումայեան: Նուէր Յ. Վրդ. Մուշեանէ:
ՎԵՐԸՆԾԱՅՈՒՄ (Հաւատքիս Բեմէն): Հայկազուն Ա. Քհ. Ոսկերիչեան (նուիրատու):
ԿԻՆԸ ՏԱՐԲԵՐ ԱԶԳԵՐԻ ՄՕՏ: Լեւոն Մելիք: Նուէր Յ. Թաղէոսեանէ: Թէհրան, 1954:
ԲԱՆԱՍՏԵՂՆԱԹԻՒՆՆԵՐ: Թրգմ. Ռուսներէնէ Ալէք Ֆրէնդեան: Նուէր ըստ վերնոյն:
ՅՈՒՇԵՐ ՇԱՊԻՆ ԿԱՐԱՀԻՍԱՐԷՆ: Սարգիս Խ. Տէօվլէթեան (նւրտ.): Փարիզ, 1954:
ՄԱԼԱԹԻՈՅ ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ: Տ. Կարապետ
Քհյ. Պէննէեան: Նուէր Դր. Թօփալեանէ: Հրատ. Մալաթիոյ Կրթ. Ընկ.եան:
ՆԱԽՃԻՐՆԵՐ: Դէորդ Մելիտինեցի (նուիրատու): Պոսթըն, 1929:
ՅՈՒՇԱՐԶԱՆ ՎԱՆ-ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ: Հատոր Ա.: Համբարձում Երամեան: Նուէր Ամե-
րիկայի Հայոց Ռաջնորդարանէն: Աղբըսանդրիա, 1929:
ՓՈՐԶԱՆՔ ԵՒ ՓՈՐԶՈՒԹԻՒՆ: Կարապետ Յ. Քէշիշեան (նուիրատու): Պէյրութ:
ՎԵՐՅՈՒՄՆԵՐ ԿԵԱՆՔԻ ՄԸ ԷՋԵՐԷՆ: Կ. Յ. » (նւրտ.): Պէյրութ, 1954:
THE ARMENIAN CHURCH. Krikor A. Sarafian (donor). Fresno, 1954.
ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԱՊԵԱԿՆԵՐՈՒ ԵՐԳԱՐԱՆ: Նեմա Արուեստի Տուն (նուիրատու): Հալէպ:
ԿԱՅԷՆ ԱՆՄԵՂԸ: Նուպար Չարխուտեան: Նուէր Կ. Գազանճեանէ: Պէյրութ, 1954:
ԴԱԽԻՊՈՐՆԻՈՅ Հայոց Ռաջնորդարանէն նուէր ստացանք 4 Անգլիերէն գրքոյկներ:
ՆՈՐ ՔՆԱՐ — Չայնագրուած եւ Պատկերազարդ Ընդարձակ Երգարան: Կարօ Դէորդեան
(նուիրատու): Պէյրութ 1954:
Պր. Մարտիրոս Ալթունեան կը նուիրէ 10 Յրանսերէն եւ 1 Անգլիերէն գիրքեր:
ՓԱՌԱՆԶԵՄ: Օսկար Սաֆրօթ: Թրգմ. Տ. Արգոս: Նուէր Պետրոս Արթինեանէ:
ՀԱՐԱՆԱՎԱԶԻ ՀՐԱՇՔԸ (Պատմական Պօէմ): Եղ. Հայկեան (նւրտ.): Թէհրան, 1943:
ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԲԵՄԸ: Արմենակ Գրանեան (նուիրատու): Պէյրութ, 1954:
ԵՍ ՏԵՍԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԸ ՈՐ ԶՈՒԶԵՑ ՄԵՌՆԻՆ ԲԱՐԵԼՈՆԻ ՊԱՐԻՍՊԵՐՈՒՆ ՏԱԿ:
Շաւարշ Նարդուհի: Թէհրան, 1954:
ՏԱՏԻՍ ԳՐԱԴԻՐԸ (Վիպակ): Զօրա Սազինեան (նուիրատու): Թէհրան, 1954:
Սահակ Մխիթարեան կը նուիրէ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏԱՐԵԳԻՐԻ ԵՐԵՐԱՏԱՐՈՒՅ ԹԻՆԵՐԸ:
OUDER OOSTERSE TAPIJEN. Jac. Aalderink. Նուէր Ալպէրթ Աջնեանէ:

(Շարունակելի)